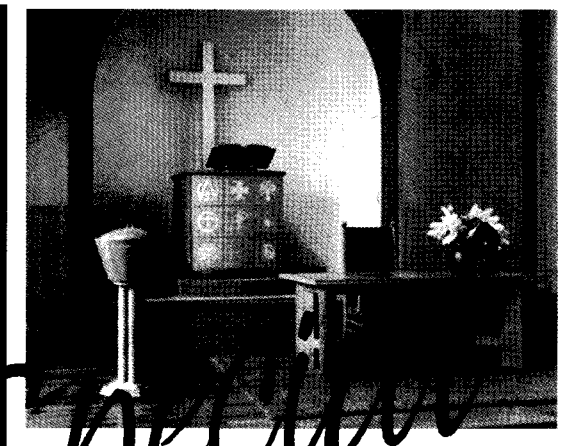
DE VIERSPRONG

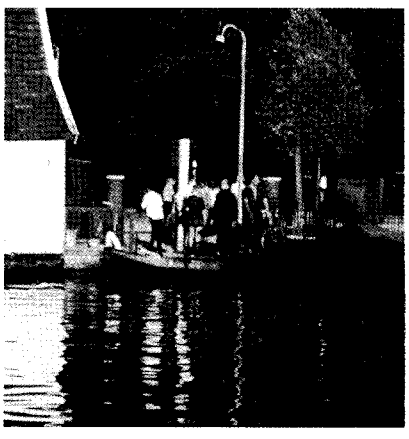

DE MARTHA-STICHTING, DEEL IV

GESCHIEDKUNDIG TIJDSCHRIFT
ALPHEN AAN DEN RIJN

„De Vergulde Wagen"

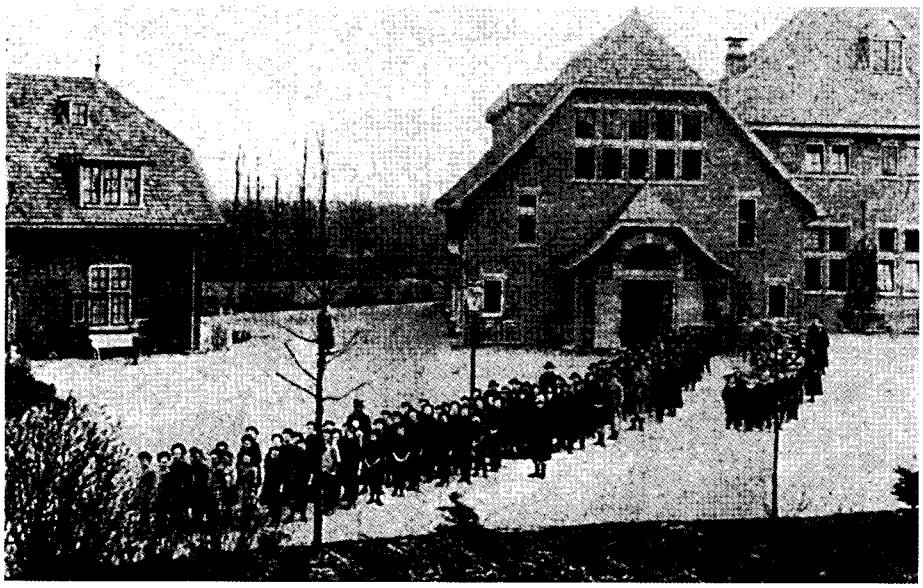
De geschiedenis van de Nederlandse Hervormde Gestichtsgemeente

P. Leeflang

In 'De Viersprong' nr. 69 van november 2001 schreven wij reeds over de oprichting van een zelfstandige Nederlandse Hervormde Gestichtsgemeente binnen de Martha-Stichting. Deze gemeente werd op 23 augustus 1909 door de Algemene Synode der Nederlandse Hervormde Kerk erkend. De eerste kerkdiensten vonden plaats in een schuur bij het Jongenshuis in de Julianastraat. Op 1 mei 1914 werd de Koningin Wilhelminaschool op het terrein van Rijnstroom aan de Raadhuisstraat in gebruik genomen, met aangrenzend een gymnastiekzaal. 's Zaterdags werd dit gymnastieklokaal omgebouwd tot kerkzaal, opdat hier 's zondags de erediensten konden plaatsvinden. Nadat elders op Rijnstroom een nieuwe gymnastiekzaal was gebouwd, werd deze ruimte alleen nog voor kerkdiensten gebruikt. Na de sluiting van de Martha-Stichting werd het Parktheater in de kerkzaal gevestigd.

Activiteiten

De activiteiten van de gestichtsgemeente waren veelzijdig. Iedere werkdag hield de staf, samen met de oudere pupillen, een ochtendwijding; deze werd bij toerbeurt geleid door de heren Offringa, Nijman en Van Woerdekom, later ook door de heer Coté. Voor het naar bed gaan werd op iedere slaapzaal gezamenlijk gebeden. Op zondag was er een kerkdienst voor de jeugd en volwassenen samen. Daarnaast waren er zondagsschool en kinderkerk voor de kleinste kinderen. Er werden gemeente-avonden georganiseerd waar kerkelijke zaken, zoals de verkiezing van leden van de kerkenraad, werden afgehandeld en veelal een speciaal thema werd besproken. En dan waren er nog regelmatig jeugd- en avonddiensten. Het zal duidelijk zijn dat deze taken teveel waren voor één predikant-directeur. Hij werd dan ook bijgestaan door verschillende medewerkers van binnen en buiten de stichting. Zo kon ds. Meijer over een vicaris beschikken, achtereenvolgens ds. Ria Alons en ds. Ten Have.
Vanaf de oprichting van de stichting was het gebruikelijk dat alle oudere pupillen catechese-onderwijs volgden en belijdenis deden vóórdat zij de stichting verlieten. Na de Tweede Wereldoorlog was dit niet meer verplicht omdat steeds meer pupillen - en medewerkers van de stichting - van huis uit niet hervormd waren.

Afb. 1: Als de kerk van de Martha-Stichting op zondag uitging (Zondagsblad, De Amsterdammer van 20 april 1923).

Dominee J. Veen

Na ds. A.W. Voors (1907-1935) was ds. J.Th. Meijer van 1935 tot 1960 predikant-directeur van de Martha-Stichting. Hij werd als predikant opgevolgd door ds. Jan Veen die naast zich een zakelijk directeur, mr. W. Vogel, kreeg.
Ds. Veen werd in 1917 geboren en studeerde theologie in Utrecht. Van 1942 tot 1943 was hij hulpprediker te Vorden; daarna stond hij als predikant in Middelstum en Zelhem. In 1952 volgde zijn benoeming tot vlootpredikant bij de Koninklijke Marine en vervolgens was hij scheepvaartpredikant in Singapore. In 1959 keerde hij naar Den Helder terug en in de loop van 1960 volgde zijn benoeming tot predikant binnen de Martha-Stichting. Op 21 september 1960 kwam hij met zijn echtgenote en vier kinderen in de pastorie aan de Raadhuisstraat wonen.
Omdat steeds minder stafleden bereid en in staat waren ds. Veen in diens werk te ondersteunen, volgde in 1965 een bezinning op de verschillende kerkelijke activiteiten en de verzorging daarvan. De vraag die daaruit voortkwam, was of het nog nodig was een eigen gestichtsgemeente in stand te houden. Anderen pleitten

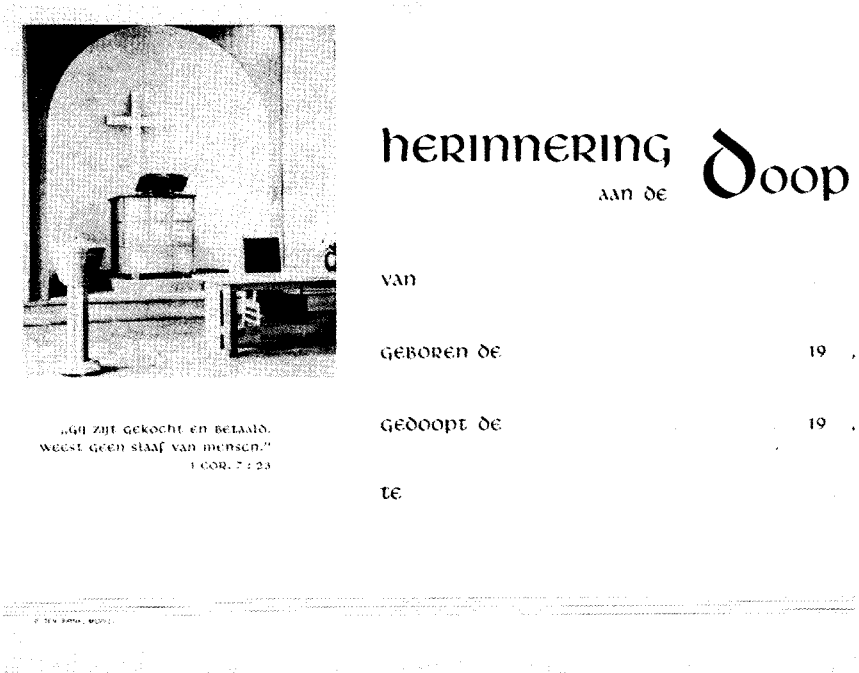
Afb. 2: De kerkzaal na de renovatie in 1950 (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

voor de aanstelling van een 'werker in kerkelijke arbeid' (Wika) om de predikant bij te staan. Bovendien werd overwogen een eigen koster aan te stellen. Voorlopig zou alles echter bij het oude blijven.
Op 24 september 1967 ging ds. Veen voor het laatst voor in een kerkdienst. In het notulenboek van de kerkenraad wordt verwezen naar *'allerlei verwikkelingen die er met de huidige predikant zijn geweest'*. Over de aard van die verwikkelingen is niets gevonden, maar er moet wel het nodige gebeurd zijn: toen ds. Veen verzocht om op 3 maart 1968 te mogen voorgaan in een afscheidsdienst, kreeg hij te horen dat hij vanaf 1 januari 1968 niet meer aan de stichting verbonden was en dat een afscheidsdienst *'daarom niet meer gehouden behoeft te worden en niet meer gehouden kan worden'*.

Ondertussen bezonnen het stichtingsbestuur en de kerkenraad zich op de opvolging van ds. Veen. Zouden de hervormde gemeente en gereformeerde kerk samen de verantwoordelijkheid kunnen nemen voor één predikant binnen de stichting? Een alternatief was een combinatie van de geestelijke verzorging in de Johannesstichting te Nieuwveen en in de Martha-Stichting. Met name het bestuur hechtte eraan een eigen predikant te behouden, *'eventueel met een nieuwe taakinhoud'*.
Gelijktijdig werd de gestichtsgemeente opgenomen in de ring Alphen van de hervormde kerk en werd de plaatselijke hervormde ds. J.H. Bogers als consulent toegewezen aan de stichting.

Dominee I.J. Walpot

Op 10 maart 1968 deed ds. Izaäk Jan Walpot zijn intrede binnen de Martha-Stichting. Hij werd op 22 mei 1934 in Schiedam geboren. Op 19 april 1968 verhuisde hij met zijn gezin vanuit Hilvarenbeek naar de pastorie aan de Raadhuisstraat. Hij kreeg in de loop der jaren een dubbelfunctie en werd, naast predikant/geestelijk verzorger binnen de stichting, ook docent godsdienstonderwijs aan het Christelijk Lyceum te Alphen.
Omdat gaandeweg in de leiding ook personen van andere kerkelijke richtingen werden opgenomen, zoals rooms-katholieken, gereformeerden, baptisten en mensen van het Leger des Heils, besloot de kerkenraad omstreeks 1970 een oecumenische gemeente te worden. Volgens ds. Walpot was het onaanvaardbaar dat zijn medewerkers met verschillende kerkelijke achtergronden wel dagelijks in een christelijke instelling konden samenwerken, maar *'zondags hun eigen kerkweggetje gingen'*. Dit hield in dat christenen van alle richtingen, van binnen en van buiten de stichting, lid konden worden van deze gemeente. Om de binding met de eigen kerk niet te verbreken, werd ieder lid gevraagd aangesloten te blijven bij de eigen gemeente of parochie.
Na de verbouwing van de kerkzaal in 1971-'72 werden de kerkdiensten aangepast aan een nieuwe visie om de in die tijd overwegend onkerkelijke pupillen actief bij de erediensten te betrekken. Er werden creatieve diensten gehouden; met behulp van mime, zangspel en toneel werd een bijbels verhaal uitgebeeld. Combo's en zanggroepen verleenden medewerking. De verplichte kerkgang voor medewerkers en kinderen van de stichting werd afgeschaft.

Afb. 3: Doopbewijs van de gestichtsgemeente (collectie Hist. Ver.).

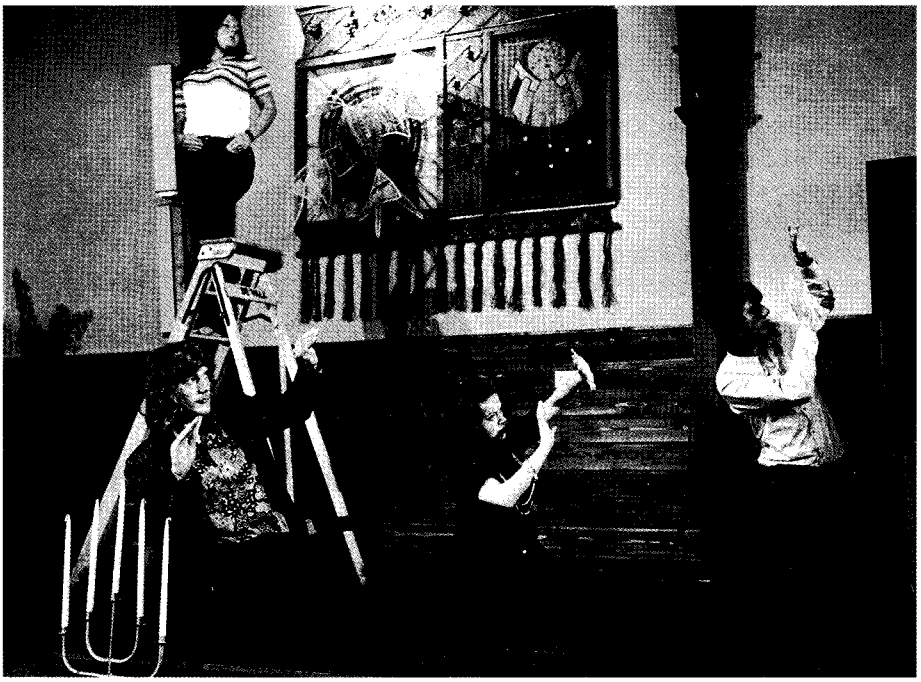

Afb. 4: Creatieve diensten deden vanaf 1972 hun intrede. Hier een bijdrage van de blokfluitgroep van de stichting (foto, collectie ds. Walpot).

Ds. Walpot nam het initiatief tot deze nieuwe invulling van de erediensten. Zo was er op een zondag in juli 1972 een IKOR-tv-uitzending waarin jongeren van Rijnstroom in een mime- en zangspel het scheppingsverhaal, de torenbouw van Babel en het vinden van het licht uitbeeldden. Daarbij trad de muziekgroep van Rijnstroom op, onder leiding van mej. W. Kret. Simon Stelling bespeelde het orgel. Een combo werkte mee, bestaande uit Ton Yark, trompet, Jacques Kuijf, gitaar, en Adri Vermaak, piano. Verder verleende een combinatie van het Rijnstroomkoor en het R.K.-jongerenkoor uit Alphen haar medewerking.

Vanaf september 1972 was er bovendien éénmaal per maand op zondagavond een oecumenische dienst voor alle gelovigen in de gemeente Alphen aan den Rijn, waarbij aanvankelijk ds. Walpot als 'gastheer' optrad. Voor deze diensten werd telkens een gastpredikant of -priester uitgenodigd. Volgens ds. Walpot waren deze diensten een *'voorbeeld hoe straks alle christenen hun geloof samen kunnen beleven, maar dat het nu nog niet kan door alle kerkordelijke remmingen'*.

Ds. Walpot zou de laatste predikant van de stichting zijn. Op 1 oktober 1973 begon hij aan een nieuwe roeping in Eindhoven; *'van specialistisch werk terug naar pastoraal werk'*, zoals hij het zelf noemde. In het 'Kerkblad voor de ring Alphen der Hervormde Gemeente' schreef hij ten afscheid: *'Vijfeneenhalf jaar heb ik nu in Alphen aan den Rijn gewerkt. Het is moeilijk om in een paar woorden weer te geven wat er allemaal in je omgaat als je weggaat. Misschien kan ik het in een paar punten weergeven:*
1. Ik heb de indruk dat het werk van Rijnstroom te weinig bekend is in Alphen aan den Rijn en ook te weinig is geïntegreerd. Ik heb soms het gevoel gehad dat je in de stichting op een eilandje zat waar de rest van Alphen aan den Rijn zich niet druk om maakte. Toen ik intrede deed in Alphen aan den Rijn waren van de collega's alleen ds. Bogers en pastoor Seysener aanwezig. Dat tekende toen de situatie. En ook de afgelopen jaren heb ik vaak gevoeld dat men hetgeen in Rijnstroom gebeurde, met argusogen bekeek. Wat het godsdienstig leven op Rijnstroom betreft: alle kinderen die op Rijnstroom komen wonen, zijn praktisch onkerkelijk. Uiteraard moet je dan op andere wijzen proberen het geloof te verwoorden en uit te leggen. Vooral moet je proberen de kinderen meer actief te maken, zodat zij zich werkelijk betrokken voelen bij de eredienst. Naast goede reacties van enkelen die met de stichting meeleefden, kwam hierop veel kritiek van kerkelijke zijde. Dat heeft me verdriet gedaan. Jezus bekommerde zich het meest om de verlorenen in Israël. De kinderen van Rijnstroom zijn vaak echt "verloren" geraakt en het antwoord moet alleen een antwoord van liefde en meeleven zijn. Het werk in de stichting is één van de meest eigenlijke taken van de kerk!
2. Ik heb het gevoel dat de meeste mensen in Alphen wat hun opvattingen betreft, vrij traditioneel denken. Dat is helemaal geen schande. We leven in een vrij land, waar iedereen mag denken en geloven wat hijzelf wil. Dit mag

Afb. 5: Mimespel als onderdeel van de kerkdiensten nieuwe stijl (foto, collectie ds. Walpot).

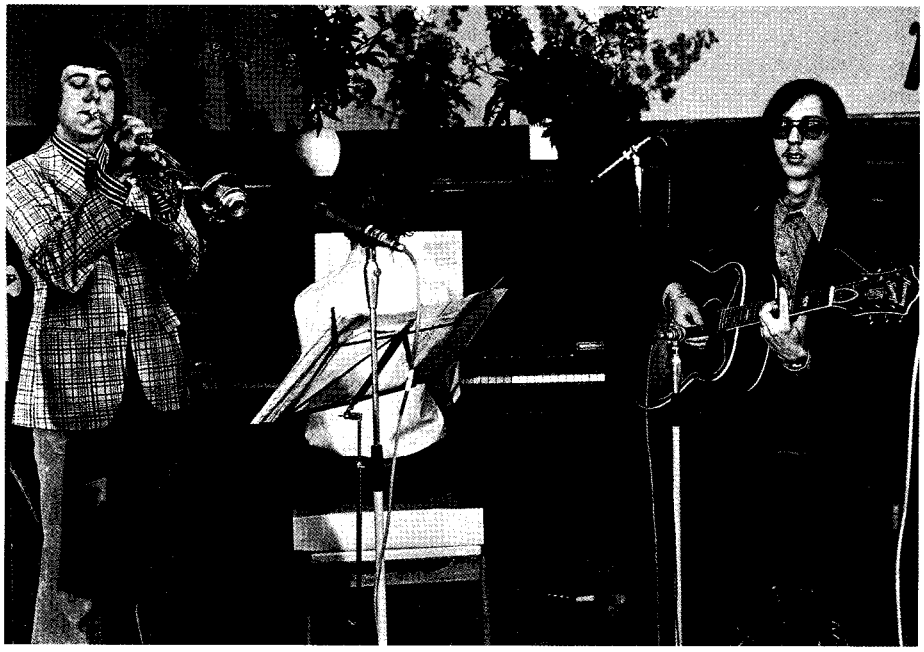
echter niet ontaarden in een niet-respecteren van andere meningen. Ik heb de ervaring dat velen toch vrij intolerant zijn op het punt van geloof en politiek. Dat werkt door in heel de levenshouding. Ik dacht dat we in alles het meest gebaat waren bij vrije meningsuiting en dat we als gelovigen moeten leren elkaar te respecteren in plaats van te veroordelen. Want ik zie de heilloze weg van de polarisatie in de kerken, evenals in de politiek.
3. Op Rijnstroom heb ik geprobeerd een begin te maken met een oecumenische gemeente. Omdat de medewerkers van de stichting van verschillende kerken lid zijn, meenden we dat degenen die staan voor een gezamenlijke opvoedingstaak, ook samen de eredienst moesten kunnen vieren, of ze nu rooms-katholiek of protestant waren. Wat in Rijnstroom gedaan wordt, is een klein teken van wat in heel Alphen aan den Rijn kan gebeuren als we werkelijk de ander niet meer gaan zien als hervormde, katholieke, baptist etc. maar als kind van de Heer dat in deze rotwereld zijn enige houvast vindt in Jezus Christus. Het is de vraag of de oecumenische avonddiensten nog lang zullen doorgaan. Ik hoop van wel. Anders zal weer een kans verloren gaan om te laten zien dat we in de kerk, niet zoals in de wereld, met elkaar kunnen omgaan.
4. Naast deze kritische geluiden overweegt echter de vreugde dat we hier hebben mogen werken. De kinderen hebben ons weer geleerd wat echt geloven is. In de gesprekken met hen hebben mijn vrouw en ik soms werkelijk Christus aanwezig gevoeld. We willen graag de vele vrienden hier in Alphen aan den Rijn bedanken voor hun vriendschap. De leraren op school, de collega's van de verschillende kerken, de vrienden van allerlei richting, de medewerkers van de stichting die met zoveel moed onder vaak moeilijke omstandigheden moeten werken en vooral de jongeren op Rijnstroom en op school.'

In 1974, na het vertrek van ds. Walpot, volgde weer de bekende afweging: de gestichtsgemeente opheffen of een nieuwe dominee zoeken. Het bestuur van de stichting was voor dit laatste maar de leden

Afb. 6: Mimespel tijdens de creatieve kerkdienst (foto, collectie ds. Walpot).

van de kerkenraad besloten uiteindelijk in hun vergadering in maart 1975 om hun functie per 1 juli van dat jaar neer te leggen. Voor het bestuur bleef toen niets anders over dan op 16 juni 1975 aan het bestuur van de classis het verzoek te doen de hervormde gestichtsgemeente Martha-Stichting op te heffen. Het bestuur motiveerde zijn verzoek als volgt: *'De ontwikkelingen binnen de kinderbeschermingsinternaten hebben als een van de meest ingrijpende verschijnselen te zien gegeven een professionalisering met arbeidstijden en –voorwaarden als in de maatschappij, zoals part-time functies en voorkeur voor extern wonen. Ondanks het feit dat wij een tehuis met een bewust christelijke signatuur willen zijn, veroorzaken bovenstaande verschijnselen een zeer gemêleerd kerkelijk gezelschap van medewerkers dat zich niet langer weerspiegeld ziet in een hervormde gestichtsgemeente. Ook de herkomst van de kinderen en de plaatsingspraktijk, waarin niet meer in drie zuilen wordt gehandeld, rechtvaardigen niet een aparte kerkelijke gemeente.'*
De Generale Synode gaf hiervoor per 1 januari 1976 toestemming. De belijdende leden en doopleden die op het terrein van de stichting woonden, werden overgeschreven naar de hervormde wijk Lage Zijde. De stich-

Afb. 7: Het combo van Jacques Kuijf en Adri Vermaak werkte mee tijdens de televisie-uitzending in juli 1972 (foto, collectie ds. Walpot).

ting zat toen al twee jaar zonder eigen predikant. Wel was inmiddels een geestelijk verzorgster, mevr. T. Geertsema-Lootsma, tot staflid benoemd om aan de christelijke signatuur van Rijnstroom, de nieuwe naam van de Martha-Stichting, inhoud te geven. Zij was theoloog en mede aan het Christelijk Lyceum verbonden.

Afb. 8: Koor van de Martha-Stichting tijdens de televisie-uitzending in juli 1972 (foto, collectie ds. Walpot).

Oecumenische diensten

Ook na de sluiting van de gestichtsgemeente per 1 januari 1976 bleven, dankzij particulier initiatief, de oecumenische avonddiensten in 'Rijnstroom' op de eerste zondag van de maand bestaan, onder verantwoordelijkheid van de plaatselijke Raad van Kerken. Aan deze diensten waren wel nadelen verbonden: niet iedereen wilde op zondagavond tegen acht uur de deur nog uit en de ligging van de kerkzaal, nogal afgelegen tussen de bomen, weerhield mensen ervan naar Rijnstroom te komen.

De organisatiecommissie stelde daarom een roulatieplan op; aan de Alphense kerken werd gevraagd één keer per jaar mee te werken aan een oecumenische dienst; de leden van de commissie moesten dan wel betrokken worden bij de voorbereiding daarvan. Ook moest in deze dienst het sacrament (avondmaal/eucharistie) gevierd kunnen worden. De oecumenische bedoelingen van de Rijnstroom-groep zouden dus bij verplaatsing van de diensten onveranderd blijven.

De predikanten Bogers (hervormd) en De Jong (gereformeerd) stelden met pastoor Wüst een boekje samen met drie liturgieën, waaruit de dienstdoende voorganger een keuze kon doen. Toch zou de oecumene, het stekje dat ds. Walpot in de grond zette, maar héél, héél langzaam groeien.

In en rond de kerkzaal

Eigen orgel

In het voorjaar van 1936 bood een particulier te Utrecht een pijporgel te koop aan. De heer A. Hoekstra, organist van de kerk, ging erop af. Het orgel stond in een kamertje op de tweede verdieping boven een manufacturenwinkeltje en was in 1923 gebouwd door de firma Standaart te Schiedam. De pijpen van het orgel liepen door het plafond naar de derde verdieping van het pand. Het orgel werd bespeeld en over de vraagprijs - *f* 2.300 - was men het spoedig eens. Nadat het uit elkaar was genomen en door A.J. Goedhart, aardappelhandelaar in de Raadhuisstraat nr. 241 rood, naar Alphen was vervoerd, werd het weer opgebouwd op de galerij van de kerkzaal. Tijdens de kerkdienst van 26 juli 1936 werd het in gebruik genomen.

In 1963 werd het orgel grondig gerepareerd.

Verbouwing van de kerkzaal

In 1950 werd onder leiding van architect Alons uit Den Haag de kerkzaal verbouwd. Er kwam een nieuwe kansel met daarop oud-christelijke symbolen: de Alpha en de Omega, het Griekse kruis, de fontein met het water des levens, het anker der hoop, het Christus-monogram, het 'alziend oog', de boom des levens en Ichthus (vis en duif, symbool van de Heilige Geest).

De bijbel kwam op de lezenaar van de kansel; er werden een nieuwe avondmaalstafel en een nieuw doopvont aangeschaft; onder het houten deksel was een zilveren schaal geplaatst. Op de buitenrand van de deksel stond in vergulde letters: '*Gij zijt gekocht en betaald. Weest geen slaven van mensen*' (1 Cor. 7 : 23).

Kerkklok

Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Martha-Stichting op 12 oktober 1957 bood administrateur G. Nijman, namens personeel en oud-medewerkers, het bestuur van de stichting een klok aan. Deze werd gegoten in Heiligerlee en woog tweehonderd kilogram. Er staat in gegraveerd: *'Ik roep u allen tot de dienst des Heren'*.

Maar de klok moest ook nog worden opgehangen. Hiervoor werd door medewerkers en bewoners van de stichting een torenspits op de kerkzaal gebouwd naar een ontwerp van A. Hoekstra. De klok kon voor het eerst worden geluid op Eerste Paasdag, 6 april 1958. De klok (E-hoog) was afgestemd op de klokken van de Adventskerk en de Bonifaciuskerk. Zij riep 's zondagsmorgens alle bewoners en medewerkers van de Martha-Stichting naar de kerk.

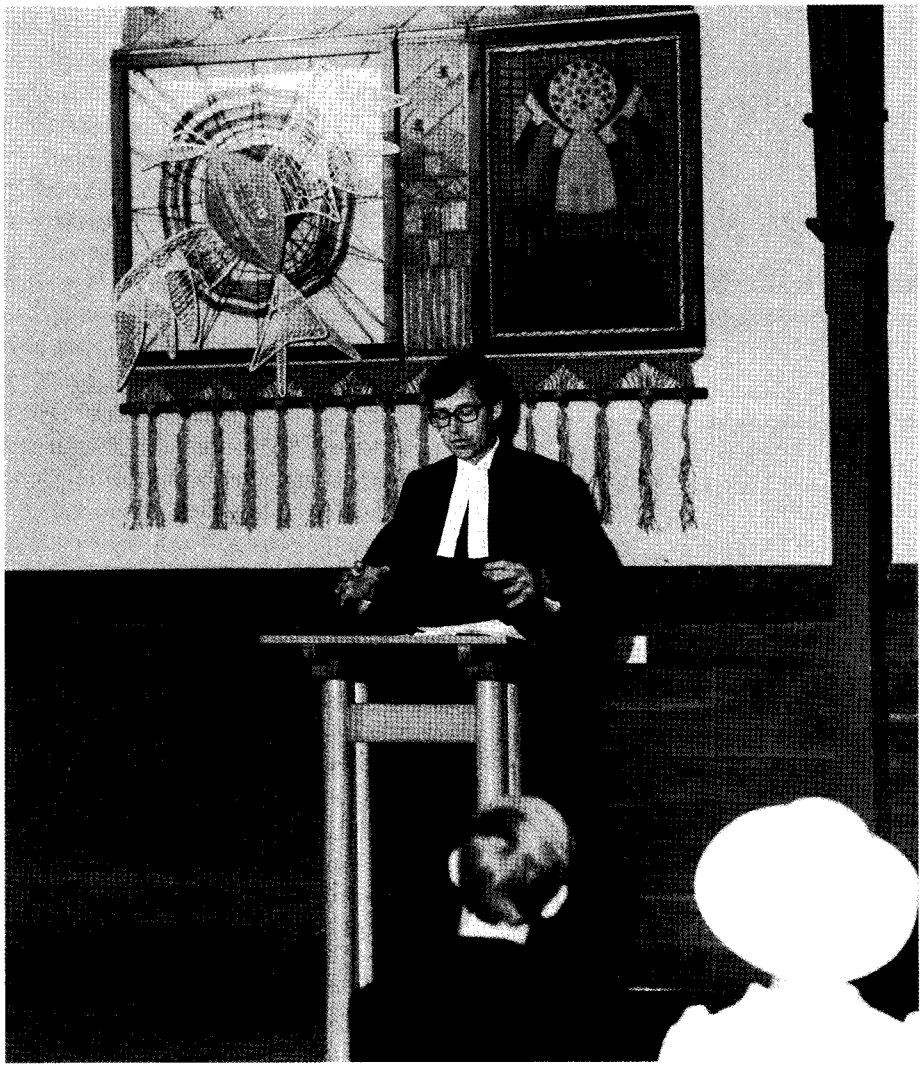
Tweede verbouwing
Op 26 september 1971 werd voorlopig de laatste doopdienst gehouden, alvorens met de tweede verbouwing van de kerkzaal werd begonnen. Hiermee was een bedrag van *f* 100.000,= gemoeid. Het werd een theater/kerkzaal met perfecte geluids- en lichtapparatuur.
Ook onkerkelijke pupillen konden zo creatief bij de erediensten worden betrokken; met mime, zangspel en toneel gaven zij mede inhoud aan de samenkomsten.

De preekstoel en het doopvont
De 'Samen-op-weg' wijkgemeente Kerk en Zanen heeft de beschikking gekregen over de oude preekstoel uit de kerkzaal van de Martha-Stichting. De voormalige Koudekerker Wim G. Griffioen zag de preekstoel in 1995 bij een sloopbedrijf in zijn woonplaats staan; dat was hem een doorn in het oog. Hij herkende de preekstoel uit zijn jeugd, toen zijn ouders in de Hofzichtstraat te Alphen woonden en in Rijnstroom kerkten. De preekstoel deed nu dienst als hondenhok; er lag een triplex plaat op en men had er een deur voor gespijkerd. Na een babbeltje met de sloper mocht Griffioen de preekstoel meenemen.
Dorpsgenoot en vriend van Griffioen, Frans Jongeneel, bood aan de preekstoel op te knappen. Een bestemming voor de preekstoel werd in Kerk en Zanen gevonden. Op 2 april 1996 werd in een convenant vastgelegd dat *'zodra deze preekstoel niet meer gebruikt wordt als preekstoel of als lessenaar in een der bijgebouwen of zalen van genoemde wijkgemeente, bovenvermelde preekstoel zal worden teruggegeven aan de eerdere eigenaar, de heer W.G. Griffioen, indien nog in leven, of aan de Historische Vereniging Alphen aan den Rijn, gevestigd te Alphen aan den Rijn, om deze preekstoel niet verloren te laten gaan en deze voor het nageslacht zo lang als mogelijk is te bewaren'.*

Het doopvont staat nu in de Grote of Onze lieve Vrouwekerk te Dordrecht. Onbekend is hoe het daar terechtgekomen is. De rest van het interieur van de kerkzaal van de Martha-Stichting, inclusief het orgel, is verloren gegaan.

Kerkenraadsleden
De kerkenraadsleden werden uit de medewerkers van de stichting gekozen. Na de Tweede Wereldoorlog werd dit schier onmogelijk omdat christenen van alle kerkelijke richtingen binnen de stichting tewerkgesteld werden en hervormden niet meer in de meerderheid waren. Daarom kwamen sommige leden van de kerkenraad van buiten de stichting, zoals H.J. Jansen, directeur van de Rotterdamse (later AMRO-)Bank, en J. Verleng, directeur van de Alphense (later ABN-)Bank in Alphen. De classis Leiden van de Hervormde kerk onderkende het tekort aan bestuurlijk kader binnen de stichting en gaf toestemming een minderheid van de kerkenraadsleden buiten de stichting te werven, mits het hervormde gemeenteleden waren.

Zoals we hierboven reeds aangaven, werd de Nederlandse Hervormde Gestichtgemeente om verschillende redenen per 1 januari 1976 opgeheven.

Afb. 9: Dominee Walpot tijdens een kerkelijke huwelijksinzegening in de kerkzaal van de gestichtsgemeente (foto, collectie ds. Walpot).

Bronnen:
Mevr. K. Hoving-van Gosliga, Wijkcontacten, Hervormde Gemeente Lage Zijde, september 1993.
Archief G.P. van Muijen, Alphen aan den Rijn.
Archief Gestichtsgemeente, Streekarchief Rijnlands Midden.
Rijn en Gouwe, 19 juli 1972.
Rijn en Gouwe, 2 november 1972.
Alphens Dagblad, 29 september 1978.
Rijn en Gouwe, 12 december 1995.
Het Kerkblad voor de ring Alphen, 28 september 1973.
Ds. I.J. Walpot te Neeritter (L).
W.G. Griffioen te Sleeuwijk.
Mevr. M.J. van Lith te Alphen aan den Rijn.

Mijn jeugd in de Martha-Stichting 1933-1947

G.A. de Kruis

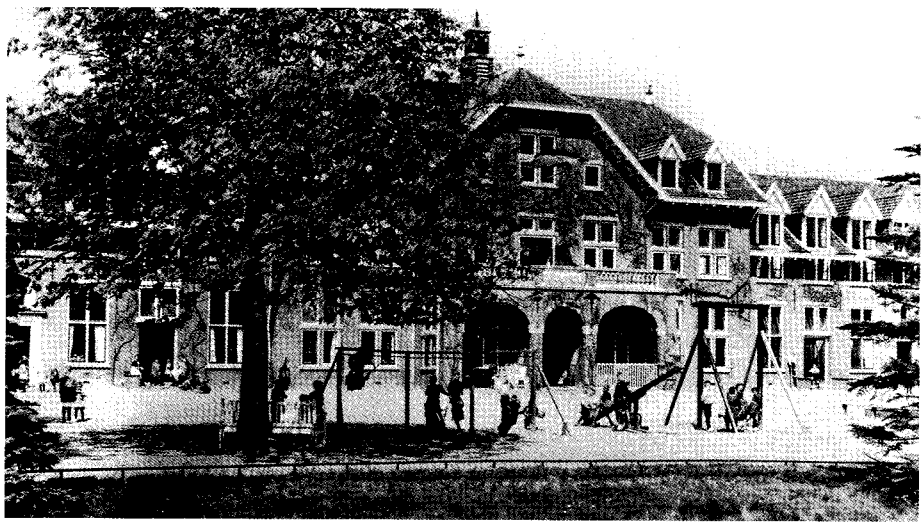
Afb. 2: Zo kwam ik met mijn oudere broer en zusje in 1933 in de Martha-Stichting aan (foto, collectie van de auteur).

Gerrit A. de Kruis woonde van 1933 tot 1947 als pupil in de Martha-Stichting. Zoals uit dit verhaal blijkt, was hij geen 'doorsnee-jongen'. Hij volgde namelijk als werkjongen verschillende opleidingen buiten de stichting. Daardoor had hij een grotere bewegingsvrijheid dan de meeste van zijn leeftijdgenoten en droeg hij kleding die er niet op wees dat hij in de stichting verbleef.

Onze komst

Op 19 juni 1933 kwam ik, Gerrit Adrianus de Kruis, geboren op 10 november 1928 te Rotterdam, samen met mijn oudere broer Henk (1926) en mijn zusje Coby (1930), naar de Martha-Stichting. Onze ouders lagen in scheiding en konden niet langer voor ons zorgen. Het bestuurslid van de stichting F.W.A.J. van Peski had onze opname in de Martha-Stichting geregeld; we waren overigens niet christelijk opgevoed. We werden door iemand vanuit Rotterdam naar het Prinses Juliana Kinderhuis in park Rijnstroom gebracht. Daar zag ik de uitnodigende schommels en waande me in een speeltuin. Na verloop van tijd bleek de persoon met wie we uit Rotterdam waren gekomen, verdwenen te zijn. Vanaf dat moment waren we, met wasnummers 338, 339 en 340, overgeleverd aan de leidsters van verschillende afdelingen van het kinderhuis.

Op diezelfde dag kwam ook Simon de Waal, geboren op 9 februari 1929 te Rotterdam, naar de Martha-Stichting; hij kreeg wasnummer 337. Om voor mij onbekende redenen adopteerde mijn moeder Simon en zij vertelde ons dat hij een neef van ons was. Als vader of moeder op bezoek kwam, was Simon er altijd bij. Voor ons was dat een gegeven; voor de leiding van de stichting kennelijk geen probleem. Achter de kerkzaal, op de koekoek waarin de kolen werden gestort, kwamen we altijd met vader of moeder bij elkaar. Dat werd ons vertrouwde familieplekje, ver weg van de grote zaal waar we dagelijks tussen andere kinderen verkeerden. Soms bracht vader een koffer met fruit mee die we snel moesten leeg eten, omdat de inhoud anders ingeleverd moest worden. Dan zat het vruchtensap ons tot in de oren. Overigens hadden we niets te klagen: vader en moeder kwamen regelmatig op bezoek, maar nooit samen. Moeder hertrouwde kort nadat wij in de stichting waren opgenomen.

Afb. 1: Het Prinses Juliana Kinderhuis (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

Het kinderhuis

Juffrouw Clara, leidster in het kinderhuis, was heel erg streng en kon je behoorlijk pijn doen. Ze kneep je en draaide ondertussen haar hand om. Je kon er niets tegen doen; het deed veel te veel pijn. Verder herinner ik mij van mijn periode in het kinderhuis dat ik er een jaar langer moest blijven dan normaal. Dat betekende ook een jaar uitstel van toenemende vrijheid die je in de paviljoens genoot. Ik zou iets van juffrouw Clara weten wat anderen niet mochten

Afb. 3: Conversatiezaal in het jongenspaviljoen (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

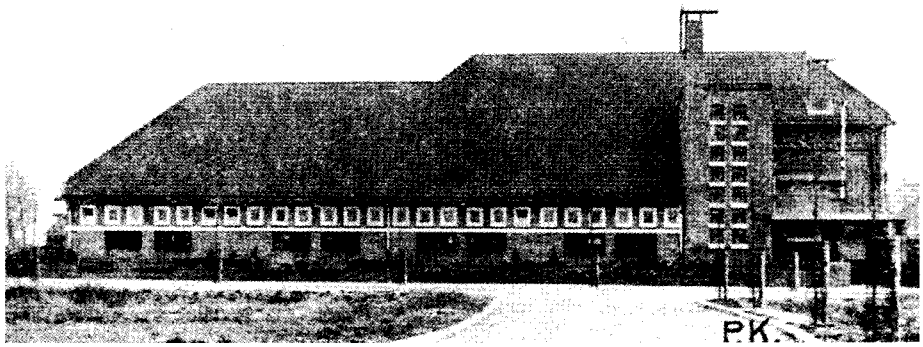
weten en dat zou de reden zijn waarom zij mij een jaar langer onder haar vleugels hield.
In die tijd - ik was, denk ik, acht jaar - ben ik op een zondagmorgen in alle vroegte weggelopen. Ik sloop de slaapzaal af, ging naar buiten en klom over het hek van de stichting. Maar welke richting moest ik op om in Rotterdam uit te komen? Ik wist het niet en ben van ellende maar weer teruggegaan naar mijn bed, waar ik veilig aankwam voordat de zaalwacht mijn afwezigheid had ontdekt. Je mocht namelijk niet zelf je bed uitgaan, ook niet als je moest plassen; dan deed je het maar in je bed met alle gevolgen van dien. De leidster moest toestemming geven om je bed uit te komen.

Paviljoen
Toen ik tien jaar was, volgde ik mijn broer naar de nieuw-gebouwde jongenspaviljoens. J. van de Wind was groepsleider van de paviljoens en hield er een schrikbewind op na. Zijn strafexercities waren berucht en gevreesd.

Emmaschool
In 1943 werd de Martha-Stichting door de bezetter gevorderd. Ik was inmiddels kleine werkjongen. We werden als groep overgebracht naar de Koningin Emmaschool in de Jongkindt Coninckstraat; dit was oorspronkelijk een BLO-school met de bijnaam 'kippenschool'. Ik was toen al uitverkoren om naar de ambachtsschool in Gouda te gaan, waar ik leerde smeden en bankwerken. Mijn broer was daar ook op school.
Dagelijks staken we over met het pontje van Tromp en reisden dan per trein naar Gouda. We hadden een grote mate van vrijheid en kregen Alphense vrienden waarmee we naar en van Gouda reisden. We waren dus geen doorsnee martelaren. Onze kleding werd aangepast en we waren niet meer herkenbaar als pupillen van de stichting. Ik kwam zelfs bij mijn klasgenoten thuis. We waren dus echt in een bevoorrechte positie ten opzichte van onze leeftijdgenoten binnen de stichting wat wel eens de nodige onderlinge wrijving veroorzaakte en bij de anderen een begrijpelijke mate van jaloezie opriep. Je was extra alert dat je niet gekwetst werd. De kunst was dat je je niet door de anderen liet ondersneeuwen en je moest ook niet het slachtoffer spelen. Het ergste was dat er in het paviljoen en jongenshuis geen ruimte beschikbaar was waar we ons huiswerk konden maken; de zaal was daar veel te lawaaiig voor.

Mijn broer moest op een gegeven moment onderduiken en verdween naar onze moeder in Rotterdam. Na de bezetting is hij, gezien zijn leeftijd, niet meer in de stichting teruggekeerd.
In juli 1944 haalde ik mijn diploma op de ambachtsschool. Ik kon echter niet verder leren omdat er geen openbaar vervoer meer was. Ik bracht mijn dagen door in de moestuin van de stichting die de tuinjongens van de Duitsers mochten blijven gebruiken om voedsel te verbouwen. Binnen de stichting verbleven achtereenvolgens verschillende onderdelen van het Duitse leger. Er was eens een lazaret (veldhospitaal) gevestigd en er verbleven SS-ers die weer op krachten moesten komen. Er zijn ook tijden geweest dat de stichting voor de stalling van paarden werd gebruikt. Overgelopen Russische soldaten zijn hier geparkeerd en als honden behandeld. Vissen deden de Duitsers graag, maar dan met handgranaten in de vijvers van park Rijnstroom.

Ik hielp ook in de keuken terwijl mijn huisgenoten in de verschillende werkplaatsen werkten. In die tijd hield ik konijntjes op een afgelegen plekje op het terrein van de Emmaschool; dit was de eerste keer dat ik iets van mezelf had. Van Voorst van de administratie hielp me om vooruit te komen en leerde me Engels door zelfstudie. Regelmatig liep ik naar Gouda om carbid voor de lampen te halen of naar de Zending in Oegstgeest om voor de

Afb. 4: BLO-school in de Jongkindt Coninckstraat, voormalige Koningin Emmaschool (foto, archief Hist. Ver.).

Afb. 5: Gerrit de Kruis werkte tijdens de bezetting voor een deel van zijn tijd in de moestuin van de stichting. Dit gebeurde met toestemming van de Duitsers, dus hier was hij relatief veilig (foto, archief Hist. Ver.).

heer Offringa boeken weg te brengen. Of ik ging bij boeren in Bilderdam eten halen.

Jongenshuis

Na de oorlog had ik de leeftijd om naar het Jongenshuis in de Julianastraat te gaan. Ik kwam toen onder de heer Offringa terecht. Hij regelde voor mij mijn vervolgopleidingen: eerst bezocht ik in 1945-'46 de Luchtvaartschool in Den Haag en van 1946-'47 was ik intern in het KLM-internaat in Huis ter Heide, samen met Wouter van Schaay; deze interne opleiding was een initiatief van KLM-directeur dr. Plesman om over goed opgeleide vaklieden te kunnen beschikken. De weekenden bracht ik op de Martha-Stichting door. Wie de opleidingen van mijn broer en mij betaald heeft, weet ik niet. Anders ging het met ons zusje. Zij werd door de familie Van Woerdekom 'geadopteerd'. Hij was een soort adjunct-directeur en bestuurder van 'Hemava' dat voor de samenwerkende protestants-christelijke kinderbeschermingsorganisaties de externe publiciteit en voorlichting verzorgde, eerst vanuit Alphen aan den Rijn en later vanuit Amersfoort.

Eén keer heb ik in het Jongenshuis een opstand meegemaakt. Zaalleider Fuchs zou ons vertellen hoe we ons moesten gedragen. Dat kwam niet goed over en de pupillen gingen in staking. Fuchs dreigde ons met jioejitsoe weer in het gareel te brengen, maar enkele grote werkjongens pikten dit niet en lieten Fuchs alle hoeken van de zaal zien. De heer Offringa heeft uiteindelijk de rust hersteld.

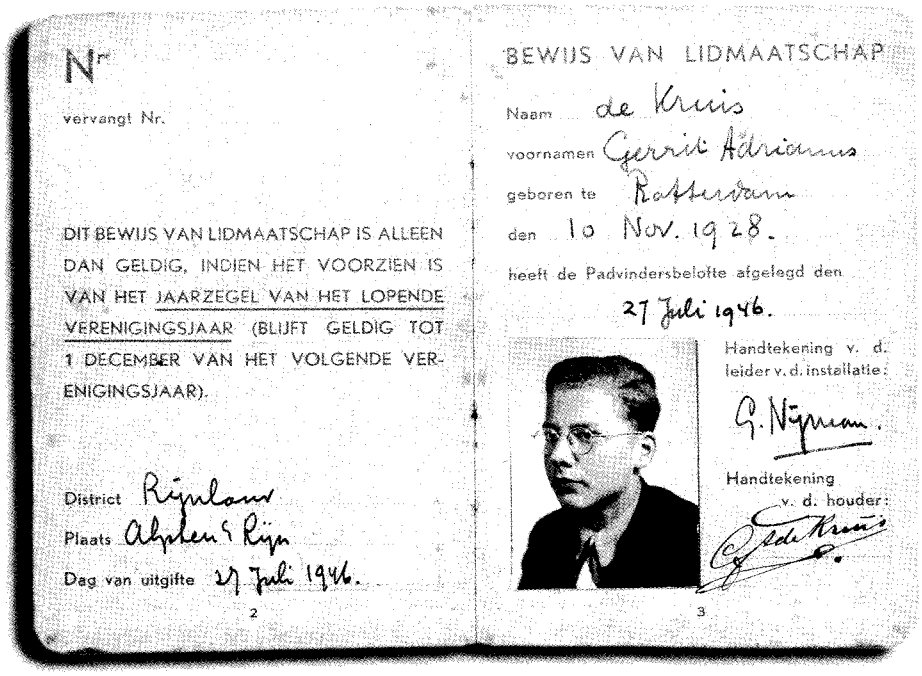
Leiders

In het voorgaande werden juffrouw Clara en J. van de Wind reeds

Afb. 6: Gerrit de Kruis deed in 1947 met vele anderen belijdenis. Allemaal in nieuw pak of jas (foto, collectie van de auteur).

genoemd. Deze laatste trouwde met juffrouw Willy Reumerman, leidster in één van de paviljoens, en samen vertrokken zij naar Alkmaar waar Van de Wind een baan vond in de kinderbescherming.
De heer Offringa was een fijne vent. Iedereen was vol van zijn veelzijdigheid. Zo was hij actief in de kerkgemeente maar ook binnen onze eigen padvinderijclub. De padvinderij was door administrateur Nijman, wonende in de Dr. Lovinklaan, opgericht en vervolgens door Offringa en Gerrit Versluijs, hoofd van de timmerwerkplaats, tot een bloeiende activiteit gemaakt. Van 1945 tot 1947 was ik actief lid. Ik werd ingedeeld bij de voortrekkers van de Telderstam. Mijn lidmaatschapboekje werd afgetekend door de heer Nijman. In juli 1946 legde ik de padvindersbelofte af.
De heer Offringa bracht mij ook de liefde voor klassieke muziek bij; hij wees je altijd de goede kant op je levenspad.
Ook heb ik goede herinneringen aan H. ter Schegget, die na Offringa leider was van het Jongenshuis.
Hij is in 1948 overgegaan naar de Jeugdzorg in Amsterdam.
De heer Kleynenberg was in mijn tijd hoofd van de school van de stichting. Ik heb nog een foto uit de zesde klas, waarop ook mevr. Koetsier-van Assendelft staat.
Buiten de stichting, in de Raadhuisstraat nr. 114, was kapper (en sigarenhandelaar) W. Kruijt gevestigd waar je als oudere jongens in groepen naartoe liep om met de tondeuse geknipt te worden. Mijn kleren werden gemaakt door kleermaker Robèrt; hij werkte in het Jongenshuis samen met Jan Cadee en woonde in de Zaalbergstraat.

N°
vervangt Nr.
DIT BEWIJS VAN LIDMAATSCHAP IS ALLEEN DAN GELDIG, INDIEN HET VOORZIEN IS VAN HET JAARZEGEL VAN HET LOPENDE VERENIGINGSJAAR (BLIJFT GELDIG TOT 1 DECEMBER VAN HET VOLGENDE VERENIGINGSJAAR).
District Rijnland
Plaats Alphen a/d Rijn
Dag van uitgifte 27 Juli 1946.
2
BEWIJS VAN LIDMAATSCHAP
Naam de Kruis
voornamen Gerrit Adrianus
geboren te Rotterdam
den 10 Nov. 1928.
heeft de Padvindersbelofte afgelegd den
27 Juli 1946.
Handtekening v. d. leider v. d. installatie:
G. Nijman.
Handtekening v. d. houder:
3

Afb. 7: Op 27 juli 1946 legde Gerrit de Kruis zijn padvindersbelofte af. De leider van de groep was administrateur G. Nijman (collectie van de auteur).

Vertrek
In 1947, na het behalen van mijn KLM-diploma in Huis ter Heide, heb ik de Martha-Stichting verlaten. Die stap was voor mij niet zo groot als voor anderen. Ik had immers het voorrecht gehad al een aantal jaren buiten de stichting onderwijs te volgen en kennis te maken met het leven buiten de stichting en met de burgermaatschappij.
De KLM wilde mij in dienst nemen en ik wilde graag bij de KLM gaan werken. De stichting zorgde voor een kosthuis in Amsterdam. Dat was mijn vertrek.
Ik verliet de KLM om voor mijn nummer in militaire dienst te gaan. Ik werd klaargestoomd voor Nederlandsch Oost-Indië, maar ik vroeg en kreeg overplaatsing naar de Koninklijke Luchtmacht en kwam op het vliegveld Deelen terecht. Daar kreeg ik een materieel-logistieke opleiding en werd ook zelf instructeur. Ondertussen volgde ik bij PBNA-Arnhem een opleiding bouwkunde. Na mijn diensttijd heb ik als bouwkundig opzichter bij een aantal architecten gewerkt. Ik heb mijn loopbaan beëindigd als projectmanager in de gezondheidszorg.

Hoe kijk ik op de Martha-Stichting terug? De boodschap van het christelijk geloof, zoals die ons gebracht werd, vond ik soms bedreigend en somber. Mijn familie had van huis uit geen christelijke traditie. Vergeleken met de doorsnee-pupillen heb ik kansen gekregen om buiten de stichting mijn scholing voort te zetten en in een vroeg stadium vrienden te maken en ervaringen op te doen in de maatschappij. Natuurlijk waren er tijdens mijn leven in de stichting minder leuke, zelfs pijnlijke momenten, waarover ik tijdens de reünie in 1989 met de heer Van de Wind heb gesproken: *'waarom deden jullie dat, waarom stelden jullie je zo op jegens de pupillen?'*
Wat nu overblijft, is dankbaarheid voor de kansen die ik in de periode dat ik binnen de stichting woonde, heb gekregen. Door die basis heb ik mij verder kunnen ontplooien in de maatschappij. Het familieleven dat ik als kind gemist had, is gelukkig later gecompenseerd door een fijne, hartelijke schoonfamilie in Arnhem. Uiteindelijk waren er maar twee personen die mij als kind op zijn zachtst gezegd onbehoorlijk hebben behandeld; aan de overige opvoeders, en dat waren er velen, door wie ik in groepsverband werd grootgebracht, bewaar ik goede herinneringen! ❑

Mijn leven in de Martha-Stichting, 1956-1970

Tonnie Camman

Inleiding

Nog steeds is het zo dat als ik over de Martha-Stichting praat, ik niet uitgesproken raak. Niet gek natuurlijk, ik heb er immers zo lang gewoond. Ik ben er in 1956 gekomen toen ik 3 jaar oud was en vertrok toen ik 17 jaar was, echter met één jaar onderbreking. Toen ik 10 jaar was, ben ik namelijk voor een jaar in een pleeggezin geplaatst. Ik kwam uit een groep van ongeveer twaalf meisjes en werd ondergebracht in een gezin met maar één kind. Wat hier precies gebeurd is, kan ik mij niet meer herinneren, maar na een jaar was ik er weer weg en woonde ik weer in de Martha-Stichting.

Hoe het begon

Ik ben geboren op 19 december 1953 in een tehuis voor ongehuwde moeders in Goirle (NB). Mijn moeder was niet getrouwd. Zij kwam uit een rooms-katholieke familie en was altijd al een buitenbeentje geweest. Ze had een moeilijke jeugd gehad omdat ze anders was dan anderen.

Na mijn geboorte is mijn moeder gaan zwerven. Ze kon namelijk niet met mij bij haar familie terecht, behalve bij haar zuster Marie. Deze zus wilde mij wel in huis nemen, maar ze woonde zelf met haar man bij haar ouders in.
Er was geen geld en mijn moeder is met mij uit Brabant vertrokken en in Den Haag terechtgekomen. Zij vond daar werk bij de autobandenfabriek 'Vredestein'. Zij ontmoette er een man die haar wilde trouwen en mij wettelijk zou erkennen als zijn dochter. Aldus geschiedde; ik was toen anderhalf jaar oud.
Uit dit huwelijk is een zoon geboren, maar het huwelijk hield helaas niet lang stand. Al snel werden mijn broertje en ik door de kinderbescherming bij onze ouders weggehaald en naar de Martha-Stichting gebracht. Onze ouders werden uit de ouderlijke macht ontzet. We zagen onze moeder nooit meer; zij mocht ons zelfs niet bezoeken. Wel kregen we bezoek van vader.

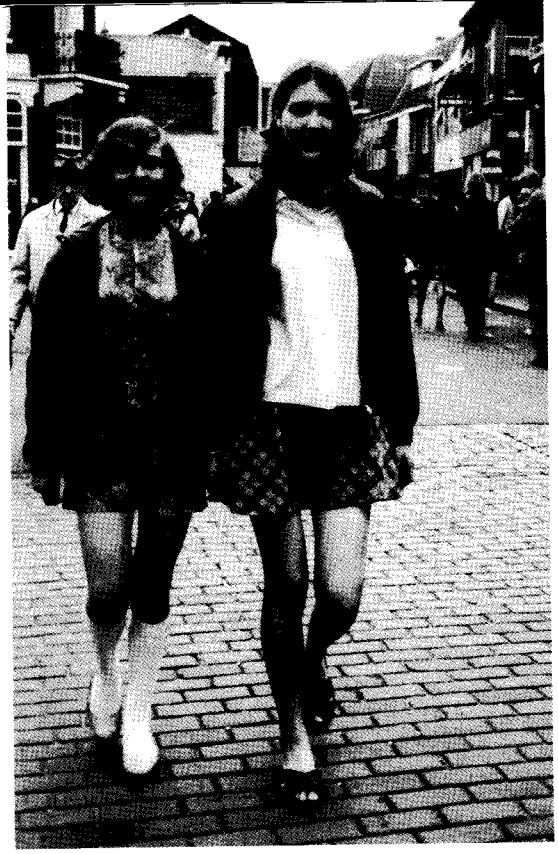
Afb. 1: Toen ik 12 jaar was, mochten mijn vriendinnen en ik op zaterdagmiddag een uurtje in het dorp wandelen. Links is Ina Bekker, ik sta in het midden en rechts is Mieke ...? (foto, collectie van de auteur).

Afb. 2: Het meisjeshuis met op de achtergrond de televisiebus, waarin we TV konden kijken (foto, collectie auteur).

De Stichting

Mijn eerste jaren op de Martha-Stichting heb ik doorgebracht in de groep 'kiekens' van het kinderhuis. Juffrouw Jennie Slomp was daar groepsleidster. Uit deze tijd herinner ik mij 'melk met vellen'. Wij kregen de melk ongekookt van boer Kwakernaak, die even buiten de poort woonde. De melk werd gekookt en wie het vel kreeg tijdens het inschenken, moest het opdrinken. Er was een jongen in de groep die het vel op zijn brood legde en opat. De borden waren van ijzer. Als je je brood aan het snijden was, maakte dat zo'n krassend geluid. De rillingen liepen dan over je rug. Eens, bij het uitlikken van mijn bord, kreeg ik een

Afb. 3: Ook in 1968 - ik was toen 15 jaar - was ons belangrijkste uitje de wandeling in het dorp op zaterdagmiddag. Zodra we de poort uit waren, draaiden we onze rokken omhoog. Links Ivonne Vellekoop en rechts sta ik, in de Van Mandersloostraat (foto, collectie van de auteur).

klap op mijn hoofd, waardoor mijn voortand afbrak.
Wij hadden in die tijd één televisie voor het hele kinderhuis. Als wij TV mochten kijken, moesten wij met zijn allen langs de baby- en peutergroep, 'het grut', naar beneden. Daar was een lege ruimte waar we met zijn allen naar de TV keken. Deze kamer was ook de bezoekersruimte; hier mocht je met je bezoek verkeren. Elke eerste zondag en derde zaterdag van de maand was het bezoekdag. Bij de poort stond een witte houten loods. Hierin stond vaak tuinbaas Dekker die de bezoekers controleerde aan de hand van de afsprakenlijst. Men moest namelijk vooraf aangeven dat men op bezoek wilde komen en welk kind het betrof. Ik was altijd blij als mijn vader kwam. Hij bracht cadeaus en veel snoep mee. Het snoep ging in een gesloten kast, opdat je niet alles ineens en alleen opat. Zelfs het snoep dat je met Sinterklaas kreeg, ging achter slot. Ik had eens een speculaaspop onder mijn kussen in de slaapzaal verstopt, maar natuurlijk kwam men erachter en was de pop snel verdwenen.

Elke groep had zijn eigen slaapzaal met ijzeren bedden. Ik weet nog waar ik allemaal geslapen heb. De bedden waren lichtblauw, roze en mintgroen. Op elke slaapzaal was ook een kamer voor de juffrouw. Heerlijk vond ik het als we op bed lagen en ik het licht zag branden door de gordijnen die haar slaapruimte afschermden. Een enkele keer mochten we met de grote kinderen in onze pyama op haar kamer komen. Voor het slapen gaan moesten we eerst naast ons bed knielen en 'ik ga slapen, ik ben moe' opzeggen. Toen ik ouder was, werd het een ander gebed, dat bij de grote jongens en meisjes hoorde: ' Oh grote Christus, eeuwig licht'.
's Avonds laat werden de plaskinderen gewekt om een plas te doen. Ik dus ook. Ik weet nog een keer dat ik nat was en 's avonds onder een koude douche werd gezet. Het water was zo koud dat je naar adem snakte.
Ook herinner ik mij dat ik een snoepje had gepikt uit het snoepkastje. De volgende morgen aan het ontbijt lag mijn bord vol met drop. Dit moest ik voor straf allemaal opeten in plaats van brood.
Wat mij ook nog heel goed in het geheugen ligt, is het overlijden van een jongen uit het jongenshuis. We moesten toen in onze verblijven de gordijnen sluiten. Ik heb toch even stiekem gekeken en zag dat de kist op een kar naar de kerk gereden werd. Heel eng vond ik dat.
Achter het kinderhuis lag het ziekenhuis waar zuster Catrien en zuster Mary werkten. Naast het ziekenhuis stond het houten huisje waar juffrouw Somerwil, leidster van de oudere werkmeisjes, woonde. Haar huisje is tweemaal getroffen door een brand. Dit heb ik gezien vanuit de slaapzaal.
De school op het terrein heette de 'Koningin Wilhelminaschool'. Het hoofd van de school was de heer Van Petegem; hij woonde met zijn gezin naast de school. Op het schoolplein liepen in de pauzes de meesters en juffen heen en weer, wat te kletsen en op te letten. Jammer dat ze niet alles zagen. Ik ben wat gepest op het plein. Ik was erg lang, mager en verlegen, een ideaal slachtoffer. Ik was altijd blij als de bel weer ging. Dit was nog zo'n koperen bel met een klepel. Als je geluk had, mocht je de bel ophalen en luiden. Als de school begon en de bel ging, moesten we ons allemaal in rijen opstellen; met de juf of meester voorop liepen we dan naar onze klas. Ik heb eens van de meester een klap in mijn gezicht gekregen. We stonden in de rij en ik stond te lachen. De meester vroeg mij 'die grijns' van mijn gezicht te halen. Ik verstond dat ik het 'grijs' van mijn gezicht moest halen. Lachend poetste ik met wat

Afb. 4: Ik was majorette bij de drumband van de Martha-Stichting (foto van 1969, collectie van de auteur).

Afb. 5: Tegenover de kerkzaal stond het vrijersbankje. Daar spraken we af met jongens en rookten een sigaretje (foto, collectie van de auteur).

spuug over mijn wangen; nou, dat heb ik geweten. Ook heb ik een meester gehad, die met zijn aanwijsstok flinke meppen uitdeelde.

De Peppels

Toen ik 12 jaar was, ging ik van het kinderhuis naar de groep 'de peppels' in het meisjeshuis. Het meisjeshuis gaf onderdak aan drie groepen, namelijk 'het mierennest', 'de bijenkorf' en 'de peppels'. In de rest van het huis waren kantoorruimten, de administratie en de kamers voor de juffrouwen. Van maandag tot vrijdag gingen we naar school en op zaterdagochtend moesten we onze huisvesting schoonmaken, poetsen en schrobben. Het trappenhuis in de was zetten was een taak die ik graag deed, maar het was wel erg zwaar. We hadden doordeweekse kleren en zondagse kleren. Ondergoed en sokken werden op zaterdag verschoond. Het schone goed lag dan al klaar op je bed.
Ook in het meisjeshuis lag je op een slaapzaal. Als de lichten uitgingen, bleef de juf vaak op de gang luisteren. Soms lagen we te keten; dan werd je van je bed gelicht en moest je op blote voeten op de gang staan. Het waren van die lange enge gangen met stenen vloeren. Vaak ben ik in slaap gevallen op de grond. De juf liet je gerust staan, terwijl zij in de groep of op haar kamer zat. Ook ben ik regelmatig in een kast opgesloten. Daar was ik altijd heel erg bang voor. Als je het erg bont maakte, verdween je in de cel en dat was helemaal geen pretje. Er lag een matras op de grond en er stonden twee kasten. Voor het raam zaten tralies en gewapend glas. Je kon niet naar buiten kijken. Ik heb in de cel met een klerenhanger enkele schuttingwoorden in de muur gekerfd; ik was namelijk boos op de leiding. Toen de juf mij eruit kwam halen en de inkervingen zag, kreeg ik klappen en moest ik nog langer in de cel blijven.
Het meisjeshuis had twee cellen, een bij de 'de peppels' en een bij 'de bijenkorf'. In de cel bij 'de bijenkorf' heeft één meisje best lang en regelmatig gezeten. Wij hoorden haar altijd gillen, zelfs als wij achter het meisjeshuis op het gras zaten. Wat er met haar aan de hand was, heb ik nooit geweten. Het verhaal ging dat ze gek was en zelfmoordneigingen had.

Achter het meisjeshuis stond de televisiebus. De drie groepen konden daar TV kijken. Het stonk er naar metaal; overal zaten spinnen en het was er ijskoud. Later kreeg iedere groep zijn eigen TV. De bus heeft er nog een lange tijd gestaan, maar had geen functie meer.
Wie er op het idee kwam, weet ik niet, maar naast het grasveld achter het meisjeshuis en naast de bus lag nog een stukje grond. Wij, de liefhebbers, kregen daar ieder een eigen stukje toegewezen en mochten daarop bloemen zaaien. De zaadjes kregen wij; ik had goudsbloemenzaad en was best trots op het resultaat. De goudsbloemen hebben het heel goed gedaan. Voor mij was dit de enige keer dat ik meedeed aan het tuinproject wie de mooiste bloemen kon kweken. Misschien was het ook maar éénmalig.
Achter het meisjeshuis stonden peppels en daar achter lag een sloot. Aan de andere kant van de sloot lag de boerderij van boer Kwakernaak. Toen tijdens het spelen een bal in het water viel, heb ik geprobeerd hem eruit te vissen. Iemand hield mij vast, maar toch vielen wij samen in de moddersloot. Ik was doodsbang, want er zouden ratten in de sloot zwemmen. We stonken verschrikkelijk en moesten direct onder de douche.

Toen ik 14 of 15 jaar was, ging ik vanuit het meisjeshuis naar het 'Dr. J.Th. de Visserhuis' in het Oosterpark. Voor de oudere meisjes waren er het Oosterpark en het Zuiderpark. In het Zuiderpark woonden alleen meisjes, maar in het Oosterpark meisjes en jongens. De jongens die daar woonden, waren van 0 tot 10 jaar oud, dacht ik; ouder niet want de oudere jongens zaten in de 'Arendshorst', de paviljoens of de jongenshuizen.
Ik had vriendschap met een jongen uit een van de paviljoens. Hij zou 's nachts bij me komen, waarop ik antwoordde dat hij dat niet durfde. Ik moest mijn raam openhouden en inderdaad kwam hij via de regenpijp bij mij op mijn kamer. Wij waren beiden bang; hij lag onder mijn bed. We hadden naast vriendschap niets samen, maar vonden dit wel erg spannend. Toen hij weer weg wilde gaan, mocht hij van mij niet via de regenpijp, maar moest hij door het huis. We werden betrapt. Hij heeft een aantal dagen vastgezeten en is toen van de stichting weggestuurd. Ik moest naar de dokter, ondanks mijn verhaal dat er niets gebeurd was. Ik heb eenmaal uit woede de kraan van de brandslang opengedraaid, maar of dat die nacht was, weet ik niet meer. Wel herinner ik mij dat de bovenste verdieping onder het blusschuim lag.

In het Oosterpark heb ik mijn naam veranderd. Ik wilde niet de roepnaam 'Tonnie' dragen die ik van mijn moeder had gekregen. Ik wist immers niet eens wie ze was en waar ze woonde. Iedereen accepteerde die naamsverandering en vanaf die tijd draag ik de naam Antoinet en sinds mijn tweede huwelijk Antoinet Krösschel-Camman.

Afb. 6: Mijn eerste baantje was bij Vroom en Dreesmann in de Raadhuisstraat; ik was 17 jaar (foto 217-3-14 Hist. Ver.).

We hebben veel meegemaakt binnen de stichting. Leuke dingen, maar ook hele nare dingen. Zoals bijvoorbeeld de verdrinkingsdood van een tweejarig meisje, of het baby'tje dat in een kistje met schillen bij de centrale keuken te vondeling was gelegd; hij kreeg de naam Erik Herfst, omdat hij in de herfst werd gevonden.

Werken

Op 17-jarige leeftijd kreeg ik een leuke baan bij V&D in Alphen. Mijn vader kwam mij nog steeds regelmatig bezoeken, totdat ik ineens in een pleeggezin in Lisse werd geplaatst. Dat was bij een echtpaar met een gehandicapte zoon. Ik zag er erg tegenop, maar de vrijheid lokte me ook wel. Zo ben ik verhuisd naar Lisse en ging werken in een verpleeghuis in Sassenheim.
Maar met het pleeggezin boterde het niet. Het was een vies huishouden; de katten poepten door het hele huis, zodat het overal stonk. De zoon maakte alleen maar schreeuwgeluiden. Als het echtpaar weg was, moest ik van alles verkopen; zij hadden namelijk een depot van de Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming (NVSH) aan huis.

Hoe het precies gegaan is, weet ik niet meer, maar na een ruzie ben ik weggelopen en ging ik tijdelijk intern in het verpleeghuis wonen waar ik werkte. Mijn voogd van de Martha-Stichting wilde mij in een tehuis voor werkende meisjes in Amsterdam plaatsen. Ik heb toen de ombudsman Marcel van Dam geschreven. Ik had namelijk in Alphen al een vriend, die in Lisse regelmatig langs was geweest. Ik wilde in zijn ouderlijk huis in Leiden gaan wonen en in het verpleeghuis in Sassenheim blijven werken. Helaas kon Van Dam niets voor mij doen want de stichting had nog steeds alle macht over mij omdat ik minderjarig was.
Ik ben door mijn voogd bij de ouders van mijn vriend in Leiden weggehaald en naar het betreffende tehuis in Amsterdam gebracht. De vader van mijn vriend werd zo ziek van dit gebeuren, temeer omdat ook hij ervoor gevochten had om mij bij zich te houden; ik was zelf al zo veel gewend dat ik mee ging als een geslagen hond. Ik heb geen afscheid van ze kunnen nemen. In Amsterdam kreeg ik snel een leuke baan, maar ik kon er niet aarden.
Mijn vriend en ik verloofden ons en trouwden op 17 mei 1974. Mijn moeder had toestemming moeten geven, want ik was 20; mijn vriend was 19 jaar. Achteraf bezien was dat te jong om te trouwen. De vader van mijn vriend, bode op het kantongerecht te Leiden, was inmiddels overleden en mijn vriend kon zijn baan krijgen. Daardoor kon zijn moeder in de dienstwoning van het kantongerecht blijven wonen; we trokken bij haar in.

Tenslotte

Ik zou nog veel meer willen en kunnen schrijven over mijn leven binnen de Martha-Stichting. Men zegt het weleens: 'schrijf een boek', want ook dit verhaal geeft maar een stukje van mijn leven binnen de stichting weer. Nu, in 2006, kijk ik terug: De Martha-Stichting heeft mij gevormd tot wat ik nu ben en ik ben er trots op. Ik ben gelukkig getrouwd, heb gezonde kinderen en een leuke baan. Het gaat mij goed! Natuurlijk draag ik het een en ander uit mijn jeugd met mij mee, maar ik red me en kijk niet terug op een nare tijd.

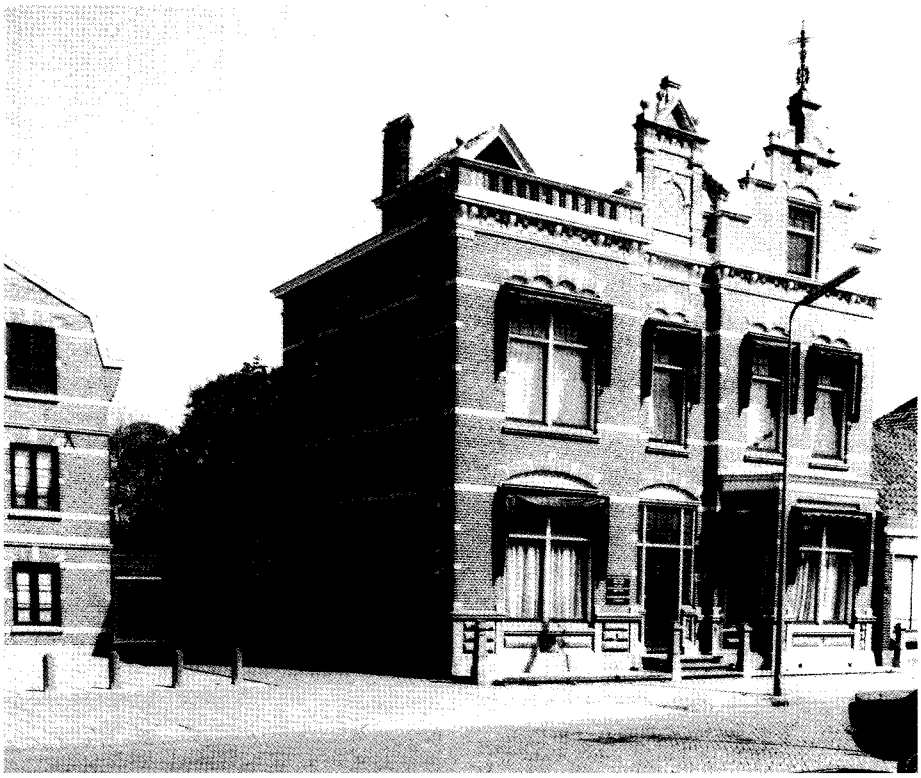
Afb. 7: Voorafgaande aan de grote reünie in 1989 werd in 1986 in Avifauna een kleine reünie gehouden. Namen die ik me nog herinner zijn: Hans Hendriks, Maud Sleebout, Hansje Papilaja, Ria Kwak, Rob en Koos van der Kwaak, Richard en Rob van Delden, Silvia Labrijn, Joke Proost, Puckie (Albert) Ouwekerk, Bea Post, Jelle Post, Theo en Lia, Silvia en Sonja Stikkelorum, Henk Blok, Corrie Gans en Sjoerd Keizer. Knielend op de voorgrond is Marga van Lieshout, organisator van deze reünie (foto, collectie van de auteur). ❑

Herinneringen van een buitenkind

J. van der Linden

Alhoewel deze bijdrage van de heer J. van der Linden betrekking heeft op de periode dat ds. Voors predikant/directeur was, dus vóór 1935, menen wij u dit artikel niet te mogen onthouden. Het gaat namelijk over de 'buitenkinderen' van de Martha-Stichting, een groep waarover we nog niet eerder gehoord hadden.
Inmiddels is de heer Van der Linden overleden. Met toestemming van zijn broer, prof. dr. H. van der Linden, oud-bestuurslid van de Historische Vereniging, wordt dit artikel hierbij toch geplaatst.

Afb. 1: Huize 'Den Tol', Prins Hendrikstraat nr. 120, het ouderlijk huis van de auteur. Links het vroegere kaaspakhuis (foto 40-4-19 Hist. Ver.).

Inleiding
Ik werd op 16 april 1917 in Alphen geboren en ging van 1922 tot 1930 binnen de Martha-Stichting naar school. Daarna mocht ik naar de HBS. Mijn vader was Joannes van der Linden (1887-1928), kaashandelaar van beroep. Wij woonden aan de andere kant van de Rijn tegenover de stichting in huize 'Den Tol', Prins Hendrikstraat nr. 96 (nu nr. 120). Na het overlijden van mijn vader verhuisde mijn moeder, Gijsbertha van der Linden-van Dommelen, met ons naar het Hazeveld nr. 2. Mijn ouders waren goede kennissen van de familie Voors. Ds. Voors was toen predikant/directeur van de stichting. Zo kwam ik als 'buitenkind' al op de kleuterschool van de stichting. Een buitenkind was een kind dat wel binnen de Martha-Stichting op school ging maar daar niet in de verzorging was.

Tweemaal per dag voeren wij over, in het begin samen met Nel en Loes Kuijk. Hun vader, Johannes Kuijk, was bouwkundig opzichter bij de Martha-Stichting. Het gezin woonde bij de watertoren in de Prins Hendrikstraat nr. 66 (nu nr. 92).
Het overzetveer werd bediend door C. de Jong; later werd dat E. Amersfoort en daarna J. Tromp; zij woonden alle drie in de Prins Hendrikstraat nr. 102 (nu nr. 126).
Vrouw De Jong had een snoepwinkeltje in de steeg naast het huis. Als dokter A.J. Groen (Julianastraat nr. 27) overgezet wilde worden, riep hij van de overkant: OVER! Onze pakhuisknecht Manus Blanken zei dan: IK KOM TEKORT!
In de winter van 1928 gingen we om ongeveer negen uur, vóórdat de ijsbreker langskwam, over het ijs naar school. Om twaalf uur konden we weer over het ijs terug.

Kleuterschool
In de kleuterschool was juffrouw Klaassen onze juf. In mijn herinnering was dat een deftige dame met een bontjas. Op zekere dag stonden wij met zo'n twintig kinderen in de gang van het schoolgebouw. Juf Klaassen had zeker iets geroken. Ze tilde kind voor kind op en rook aan het achterwerk, kennelijk om te weten te komen wie wat in zijn of haar broek had gedaan.

Grote school
Na de kleuterschool kwam de grote school. De juffrouw van de eerste klas was juf De Ruiter. Juf J.Ph. van Drunen (Toussaintstraat nr. 35) had de tweede klas en mijnheer De Korte de derde. De heer A. Ploeger (Jongkindt Coninckstraat nr. 12) leidde de vierde klas, C. van Wijk (Oranjestraat nr. 1) de vijfde en het hoofd der school, mijnheer J. Tuinman (Raadhuisstraat nr. 52), de zesde.
In de tweede klas bij juf Van Drunen kwam eens een nieuw meisje dat afkomstig was uit een schippersgezin. Juf wilde het kind op haar gemak stellen en gaf haar een lang gordijnkoord om dat netjes op te rollen,

Afb. 2: De watertoren in de Prins Hendrikstraat, tegenover de Torenstraat, ter hoogte van de Martha-Stichting; afgebroken in 1972 (foto 108-2-11 Hist. Ver.).

want aan boord zou zij natuurlijk wel vaker touwen hebben opgerold. Het kind bracht er echter niets van terecht en raakte helemaal van streek. Op mijn jonge gemoed heeft die mislukking van een goede bedoeling een grote indruk gemaakt.
Bij meester De Korte zat ik een keer te spieken. Hij sloop om mij heen en gaf mij een draai om de oren. Ik schrok zo, dat ik in mijn broek plaste. Met een natte broek moest ik in de hoek gaan staan; wat een schande voor een buitenkind!
Mijnheer Tuinman deed eens een natuurkundeproef, waarbij door een stop de lucht in een glazen fles werd gezogen. Om dat aan te tonen legde hij zijn sigaar op de stop van de fles zodat je de rook naar binnen kon zien gaan. Maar hij haalde zijn sigaar er weer gauw vanaf want hij vond het zonde dat die zo maar opbrandde zonder ervan te genieten.

We vermaakten ons in de speelkwartieren op het schoolplein met gewoon knikkeren, maar ook met 'putten'. Daarbij moest je een stuiter met je duim in een putje schieten. Mijn duimnagel was soms tot bloedens toe afgesleten. Ook deden we bokkie springen. Hoe verder de bok wegstond, hoe verder je naar zijn rug zweefde. Dat vroeg ware heldenmoed. In de winter schaatsten we na schooltijd op de vijver of we gingen 'ijssie piepen' op de sloot naast de school. In de zomer zwommen we in het zwembad aan het Aarkanaal; de stichting had toen nog geen eigen zwembad. We liepen dan al zingend terug. Als ik het wel heb, zongen we dan het schone lied waar ik het begin nog van weet: '*Sara, je rok zakt af. Moeder, het is mijn sleep*'.

Op een middag was er een bijeenkomst in de gymnastiekzaal. Mijn vader was daar ook bij. Hij zat naast een jongen uit het jongenshuis. Op de vraag: '*Wat hebben jullie vanmiddag gegeten*', schudde de jongen met zijn buik en zei: '*Soep mijnheer, hoor maar!*'
Van het bezoek van koningin Emma in 1930 voor de opening van het gerenoveerde meisjeshuis herinner ik mij dat zij zich niets aantrok van de loper die voor haar was uitgelegd en dat ze resoluut daar vanaf liep om naar iets te gaan kijken waar ze belangstelling voor had.
Bij de pastorie stond een groot poppenhuis, dat wel twee meter hoog en een meter breed was. Het was door de jongens van de timmerwerkplaats zelf gemaakt voor Mimi Voors, de dochter van de toenmalige directeur. We keken daar met bewondering en jaloezie naar.
Park Rijnstroom was uiterst geschikt om daar een deel van de Oranjefeesten te vieren. De Oranjevereniging zette dan 's avonds rond de vijvers in het park honderden vetpotjes neer, die hun lichtjes in het water spiegelden. Half Alphen liep daar naar uit.
We moesten als buitenkinderen éénmaal per jaar met een prikkaart bij Alphenaren geld voor de Martha-Stichting zien los te krijgen. Meestal kon je niet meer dan een dubbeltje verwachten, maar bij mijnheer Varossieau in de Stationsstraat mocht ik voor een kwartje prikken.
Als Frans Voors, zoon van de dominee, voor zijn enkeltje per trein naar Leiden, dat toen een paar kwartjes kostte, nonchalant een biljet van tien gulden in het loket gooide, ergerde mijn vader zich daaraan.

Andere buitenkinderen

Andere buitenkinderen kwamen uit gezinnen die in een nauwe relatie stonden tot de Martha-Stichting: Huib en Wim van boer Kwakernaak, Raadhuisstraat nr. 76; Martha en Henk van dokter Groen; Aad en Jan Tuinman van het hoofd van de Koningin Wilhelminaschool die op het terrein woonden en Kees van baas De Wijs, die voor de tuinen moest zorgen. Tegen de muur van het huis van De Wijs stond een kersenboom en hoewel wij van de kersen, die rijp waren, moesten afblijven, verdwenen er toch nogal wat.
En dan was er Frans van baas Bakker, die de jongens opleidde tot loodgieter/metaalbewerker. Frans is in Alphen goed bekend geworden vanwege zijn fietsenzaak in de Bloemhofstraat. Van Breeveld, de timmerbaas, waren geen kinderen op school. Hij was een ware kunstenaar; hij bouwde zelf zijn basgitaar en speelde daarop in een orkest. Tijdens de bezetting heeft hij samen met mijn broer Dik ons orgel omgebouwd zodat je geen tweede man meer nodig had om lucht te trappen. Het orgel kreeg daarvoor voetpedalen.
Die ombouw gebeurde naast ons huis 'Den Tol', in de klompenmakerij van Griffioen. Daar lag de vloer vol met krullen van het klompen maken. Breeveld pruimde en spuugde dus ook. Broer Dik greep wel eens in dat

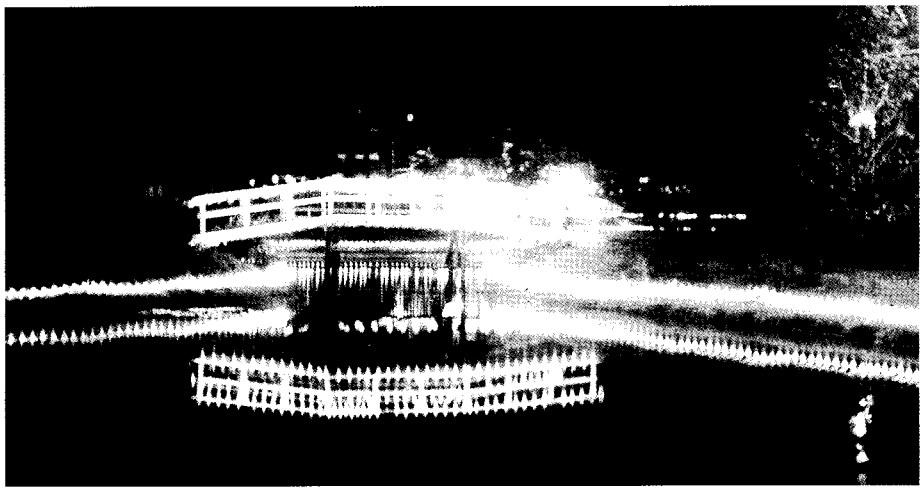

Afb. 3: Het overzetveer in de Prins Hendrikstraat naar de Martha-Stichting, tegenover de Oranjestraat; de veerman was Piet de Goede, opvolger van J. Tromp (dia 6030 Hist. Ver.).

nat. Toen ik hem vroeg: '*Vind je dat niet vies?*', zei hij: '*Och, je weet wat het is*'.
In het ziekenhuisje werkte zuster Strijker. Bij haar woonde Jan Constandse, de latere gemeenteambtenaar. Zuster Strijker en juf Van Drunen hebben, toen wij, kinderen, het huis uit waren, nog bij mijn moeder op Hazeveld nr. 2 gewoond.
In de stoffeerderij werkte, als ik het mij goed herinner, ene Voorwerk, waarvan ik verder niets weet te melden. Boender was het hoofd van de schoenmakerij.

Van mijn medescholieren/martelaren herinner ik mij alleen de namen Metje de Kruik en Jan Clemens; zij mochten een keer op mijn verjaardag bij ons komen eten. Van de oud-martelaren, die in het dorp werkten, weet ik alleen nog de naam Jan Baltes; hij werkte bij slager Jongeleen. Een ander bracht dagelijks fluitend achter een zware bakkerskar brood rond voor bakker Abshoven. En dan was er Jan Constandse natuurlijk.

Als ik zo mijn herinneringen aan mijn schoolperiode binnen de stichting nog eens door het hoofd laat gaan, was het al met al een goede tijd. Een groot nadeel was dat na schooltijd de meisjes naar het meisjeshuis gingen en de jongens onder leiding van de heer Offringa in vlot tempo naar het jongenshuis terugwandelden. Het was daardoor niet mogelijk om vrienden te maken. Het leggen van contacten is (daardoor?) voor mij steeds een zwak punt gebleven. Maar het opschrijven van deze herinneringen was een waar genoegen. ❑

Afb. 4: Koninginnedag 1930 in de Martha-Stichting. 's Avonds stonden honderden brandende vetpotjes opgesteld rond de vijvers en op de brug in het park. Half Alphen kwam daar naar kijken (foto, archief J. Overduin, Emmen).

Alphens Nieuwsblad, 1 november 1984

Greet Ketellapper werkte 48 jaar op Rijnstroom

Afb. 1: In 1962 bestond de Martha-Stichting tachtig jaar en was Greet Ketellapper veertig jaar binnen de stichting werkzaam (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

Zondags een donkerblauwe jurk met een stippeltje, door de week een jurk met een streepje. Jarenlang gingen de meisjes van de Martha-Stichting zo gekleed en bepaalden daarmee voor een belangrijk deel het beeld dat de buitenwereld van de Martha-Stichting had. Ze droegen klompen en hadden, net als de jongens, heel kort haar. Die uniforme kleding droegen de kinderen niet alleen omdat het goedkoper was. Men wilde ook voorkomen dat het ene kind meer kreeg dan het andere. Eigenlijk zijn al die dingen veranderd door de textielarmoede in de bezettingsjaren.

Greet Ketellapper en haar oudere zuster Hilda heugt het nog als de dag van gisteren. Beide vrouwen hebben jaren binnen de Martha-Stichting gewerkt; Greet van 1922 tot 1970 (het record staat daarmee op haar naam) en Hilda van 1934 tot 1966. [Beiden zouden hun verdere leven in Alphen aan den Rijn blijven wonen; zij overleden in respectievelijk 2001 en 2000.]

Greet werd in 1904 geboren te Achterberg, gemeente Rhenen. Zij was de dochter van een evangelist die geabonneerd was op 'Onze kinderen', het maandblad van de stichting. Toen ze 18 jaar was, schreef ze een brief naar de toenmalige predikant-directeur van de stichting, ds. Voors, omdat ze geïnteresseerd was om daar te gaan werken. Greet werd aangenomen en vader Ketellapper bracht haar met de trein naar Alphen aan den Rijn. Ze begon haar loopbaan als assistente van juffrouw Metje Ridderikhof en zorgde voor de meisjes van 10 tot 14 jaar. Vervolgens kreeg ze de leiding over een groep meisjes van 16 tot 18 jaar. Zo vervulde Greet in de loop der jaren vele functies. Na de Tweede Wereldoorlog was zij enige tijd directrice van een tehuis voor dochters van NSB-ouders die geïnterneerd waren; de Martha-Stichting kreeg het toezicht op dit tehuis. Uiteindelijk werd Greet 'huismeesteres' van de stichting. Tijdens de viering van het tachtigjarig bestaan van de Martha-Stichting op 12 oktober 1962, dat samenviel met het veertigjarig jubileum van Greet, werd zij onderscheiden met de medaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje Nassau. In 1970 ging zij met pensioen.

Haar oudere zuster Hilda kwam later naar de Martha-Stichting. Zij verving thuis haar overleden moeder en kon pas een baan zoeken nadat al haar jongere broertjes en zusjes het ouderlijk huis hadden verlaten.

Kaal

De 'korte koppies' gingen de zusters aan het hart. Hilda: *'De kleintjes werden vóór de oorlog helemaal kaal geknipt; pas als de kinderen twaalf waren, mochten ze een kuifje dragen. Er was veel weerstand tegen, ook van de leiding, maar het was een order van bovenaf; het werd aangemerkt als een "hygienisch vraagstuk".'*
Greet: *'Ik vond het maar naar; ik had zelf een grote bos haar en ik heb het knippen dan ook niet willen leren. Maar die dingen werden geaccepteerd in die tijd.'*

Afb. 2: Na veertig dienstjaren in de Martha-Stichting kreeg Greet Ketellapper door burgemeester Bruins Slot de medaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje Nassau, opgespeld (foto, archief Hist. Ver.).

MENU

scharencocktail

—

ketellappersoep

—

gevulde kalfsborst
met
diverse producten uit de tuin
van de koninklijke maatschappij
voor land- en tuinbouw

—

koud product van een zakelijke relatie

—

vervangingsproducten voor pap

—

't dagelijks genot om half elf

Afb. 3: Menukaart van het diner dat Greet Ketellapper kreeg aangeboden bij haar veertigjarig jubileum in 1962 (collectie mevr. M.J. van Lith).

Levendig

Zo stil als het nu in park 'Rijnstroom' is, zo levendig was het vroeger. In de hoogtijdagen van de Martha-Stichting liepen er ruim 500 kinderen rond in de leeftijd van 0 tot 20 jaar hetgeen een grondige organisatie vergde. En die was er; ook de kinderen hadden allen een eigen taak.
'*Om zeven uur moest iedereen aan het werk zijn*', herinnert Greet zich. '*De grotere meisjes werkten in het huishouden. Om de drie maanden kregen ze een andere taak.*' Dit werk speelde zich af in het Centraal-Gebouw op het midden van het terrein, dat er nu nog staat en waar boven de ingang een steen ingemetseld is met de woorden 'De Liefde sticht'.

Afb. 4: In de zandbak van het kinderhuis. Hier begon Greet Ketellapper haar carrière in de Martha-Stichting (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

De oudere werkmeisjes hielpen ook wel eens in het Jongenshuis, dat in de Julianastraat stond. Ook de jongere kinderen namen al deel aan het huishoudelijke werk. Hilda vertelt dat de meisjes 's morgens vóór schooltijd moesten helpen om de bedden op te maken. De schooljongens maakten zich nuttig met aardappelen jassen en sokken stoppen.

De oudere jongens leerden veelal een vak op de Martha-Stichting, waar verschillende werkplaatsen waren: een stoffeerderij, een smederij, een schoenmakerij, een kleermakerij, een timmerwinkel en een schilderswerkplaats. Sommige jongens werkten in de tuin.

Beginselen

In de beginperiode lag het accent sterk op christelijke beginselen. '*Maar dat hield niet in*', aldus Greet Ketellapper, '*dat de kinderen zo vreselijk vroom werden opgevoed.*' Zij wijst erop dat de bezwaren die tegenwoordig [1984] geuit worden tegen de manier waarop het er toen aan toe ging, niet altijd terecht zijn, omdat de maatschappij ook heel anders was. Soms kwamen totaal vervuilde kinderen binnen. Maar in de plaggenhutten die je toen nog had, was het voor de mensen onmogelijk te doen wat ze op hygiënisch gebied moesten doen. Hetzelfde gold voor de stadshuizen. Greet: '*Een heleboel mensen kijken negatief terug op hun verblijf in park "Rijnstroom", maar de Martha-Stichting is een gevolg van maatschappelijke en sociale problemen, niet de oorzaak ervan.*'

Liefdadigheid

Subsidie was er in de beginjaren niet bij. De bestuurders van de stichting moesten maar zien hoe ze de financiële eindjes aan elkaar knoopten. Omdat ze afhankelijk waren van de mate waarop anderen aan liefdadigheid deden, timmerden ze veel aan de weg, onder meer met een propagandafilmpje. Je had toen in Alphen en elders in het land een 'linnenkastbond' of een 'kousenbond'; dat waren liefdadigheidsgroepjes van dames en oud-pupillen die zich hadden verplicht lakens en kousen te schenken. Kinderen liepen langs de deuren met de prikkaart, waarin gulle gevers met een speld een aantal vakjes konden prikken dat correspondeerde met het bedrag dat ze kwijt wilden. Greet herinnert zich dat ze op achtjarige leeftijd in Friesland, waar ze als kind woonde, al met zo'n kaart voor de Martha-Stichting liep. '*Mijn vader, die godsdienstonderwijzer was, vulde het bedrag aan uit de catechisatiebus.*' Toen Greet later als leidster in de Martha-Stichting een paar jassen voor de kinderen te kort kwam en daarvoor een oplossing aandroeg, werd haar 'een gebrek aan Godsvertrouwen' verweten. Die jassen, die kwamen er wel.'

Apart

De Martha-Stichting is altijd een wereld apart geweest binnen de gemeente Alphen aan den Rijn. Het terrein was omheind, de leiding woonde intern en de stichting voorzag in haar eigen behoeften. Oudere Alphenaren herinneren zich nog goed dat de oudere 'martelaren',

Afb. 5: Hilda Ketellapper in de keuken van de Martha-Stichting (foto, collectie Hist. Ver.).

zoals de kinderen van de Martha-Stichting werden genoemd, op zaterdag een uurtje door de Raadhuisstraat wandelden.
Greet Ketellapper, die van haar achttiende tot haar pensioen op het terrein van 'Rijnstroom' heeft gewoond, zegt dan ook dat zij eigenlijk een vreemde in haar eigen woonplaats is gebleven. Er waren altijd veel feesten in park 'Rijnstroom' waar ook de burgerij soms bij betrokken werd. Zo werd Koninginnedag in Alphen vaak in het park gevierd. En als de gymnastiekvereniging 'Sparta' van de Martha-Stichting haar jaarlijkse uitvoering gaf, zat de kerkzaal op het terrein tjokvol met dorpelingen.

Veranderd
Er is uiteraard veel veranderd in de tijd dat Greet en Hilda Ketellapper op 'Rijnstroom' werkten. Ze hebben groepen meegemaakt van 48 kinderen. Toen er andere ideeën over kinderbescherming ontstonden, werden de groepen geleidelijk kleiner. De kinderen vonden dat niet altijd leuk: een grote groep bood een grotere keus aan vrienden en je kon er lekker in onderduiken.
Er was vroeger minder verloop onder het personeel en de kinderen bleven langer. Greet: '*Ze voelden zich veilig in een omgeving waar niet te veel verplaatsing was. De groteren wilden niet eens naar een pleeggezin. Een kind voelt zich daar niet veiliger dan in een inrichting; het heeft altijd het gevoel dat het weggestuurd kan worden.*'

Keuken
Er kwamen ook veranderingen op huishoudelijk gebied. Tot 1934 ging het er in de keuken ouderwets aan toe. Het eten ging in één gietijzeren kookpot op het vuur en er kon dan ook niets anders gemaakt worden dan stamppot.
In 1934 verdwenen de vuurpotten en kwam er gas. Hiermee deden een ketel van vierhonderd liter, twee van tweehonderd en twee van zestig liter hun intrede. Het eten werd plotseling een stuk gevarieerder.
Veel groente werd verbouwd in de eigen moestuin. Alleen de aardappelen werden van buiten aangevoerd. Het brood kwam uit het dorp. De Martha-Stichting bezat twee boerderijen, één op het terrein en één in Zwammerdam. De grotere jongens maakten wel eens tochtjes met een praam over de Rijn naar Zwammerdam, waar ze melk kregen.

Terugblikkend zegt Greet Ketellapper: '*We hebben nooit stilgestaan. Het streven was alles steeds beter te maken ten behoeve van de kinderen en ze aan te passen aan het leven in de maatschappij.*' ❑

Afb. 6: De kleine meisjes afdeling in het meisjeshuis (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

In gesprek met Gerrit Versluijs, oud-gediende van de Martha-Stichting

Mevr. M.W. Langeveld-Turkenburg

Afb. 1: Een erehaag van padvinders bij het bezoek van koningin Juliana aan de Martha-Stichting in 1954 (foto, collectie Kokkie de Ronde).

Inleiding

Gerrit Versluijs werd geboren te Vianen op 20 mei 1916. Zijn vader was schipper. Het gezin telde zes kinderen, drie jongens en drie meisjes. Moeder Versluijs overleed in 1926; de oudste dochter was toen 14 jaar. Aanvankelijk zorgde dit meisje voor het hele gezin, maar dat bleek toch te zwaar voor haar. Daarom werden de kinderen in tehuizen geplaatst; de meisjes gingen naar de Heldring-Stichting in Zetten, een tehuis voor uitsluitend meisjes, terwijl de jongens naar de Martha-Stichting werden gebracht. Het was 1929 en Gerrit was 13 jaar. De kinderen konden niet bij elkaar blijven omdat het oudste meisje gezien haar leeftijd niet meer toelaatbaar was in de Martha-Stichting.

Timmeropleiding

Na één jaar kon Gerrit van school en mocht hij als timmermansleerling, als zogenaamde 'krullenjongen', gaan werken bij architect en timmerman G.W. Vis. Deze had zijn werkplaats in de Hooftstraat en woonde in de Van Reedestraat nr. 38. Gerrit werd verder opgeleid op de avondschool van de stichting. De lessen werden gegeven op de bovenverdieping van de Koningin Wilhelminaschool, later bekend als Expressie '70. Was er bij Vis geen werk, dan kon Gerrit altijd als timmerman worden ingeschakeld binnen de stichting. Al met al kreeg hij een gedegen opleiding. Dat vond ook ds. Meijer, in die tijd predikant/directeur van de stichting. Hij bood Gerrit aan binnen de stichting te komen werken als baas bij de bouw van een van de te bouwen jongenspaviljoens. Meijer wilde alle bouw- en verbouwactiviteiten graag door 'eigen jongens' laten doen. Immers, door de crisis kwamen steeds meer jongens die bij een baas werkten, zonder werk te zitten. Het stichtingsbestuur meende echter dat de bouw door eigen jongens te lang zou gaan duren; het Jongenshuis in de Julianastraat was namelijk in zijn toenmalige staat voor bewoning afgekeurd. Het gerenoveerde jongenshuis kon in december 1939 weer in gebruik worden genomen.

Gewoonlijk woonde men tot zijn 18e jaar binnen de stichting. Gerrit Versluijs bleef echter tot zijn 21e jaar bij de oudere werkjongens wonen; sommige van de jongens waren zijn leerlingen. Ds. Meijer had gezegd: '*Versluijs, jij kunt de jongens leiden, ten goede en ten kwade*'. In 1936 was Versluijs voor 'zijn nummer' in militaire dienst. Na zijn diensttijd werkte hij nog een half jaar binnen de stichting; daarna kwam hij in dienst bij de Alphense aannemer Van der Bijl, vervolgens ook bij zijn eerste baas, Vis, en daarna weer binnen de stichting. Zijn kosthuis in de Grijpensteinstraat nr. 3, is hetzelfde adres waar hij nu nog woont.

Getrouwd

In augustus 1939 werd Gerrit als zovele Nederlanders, gezien de oorlogsdreiging in Europa, gemobiliseerd. Was je getrouwd, dan kreeg je 70% van je salaris van overheidswege uitbetaald; was je ongehuwd, dan kreeg je *f* 2,= per week. Velen trouwden dus in die tijd; in januari 1940 trad Gerrit in het huwelijk met Metje Heemrood. Zij hadden elkaar leren kennen tijdens de feestelijkheden op het terrein van de Martha-Stichting in 1938, in verband met de geboorte van prinses Beatrix. Het huwelijk van Gerrit en Metje - het was die dag erg koud - werd door ds. Meijer ingezegend in de kerkzaal van de stichting. Na de dienst gaven alle kinderen, een paar honderd, het bruidspaar een hand. In maart 1940 werd Gerrit afgekeurd voor militaire dienst; als

timmerman ging hij weer voor de stichting werken. Hij kreeg de leiding over de timmermanswerkplaats. Vóór Versluijs had P. Breeveld aldaar de leiding gehad.

Oorlogsjaren

Tijdens de laatste jaren van de bezetting was de Martha-Stichting door de Duitsers gevorderd. De pupillen met hun verzorgers werden elders in het land ondergebracht. Ze werden weggebracht met auto's van onder andere Spreij, Samsom en Van Rijn. De ongeveer vijftien oudere werkjongens van 16 tot 18 jaar woonden in de 'Arca Noë', de voormalige boerderij aan de Raadhuisstraat. Zij werkten onder leiding van Versluijs in de werkplaats van J. Gesman, timmerman/aannemer aan de Prins Hendrikstraat nr. 50 en hadden de beschikking over driekwart van de loods. De houtopslag was in een naburige schuur.

Bij dreigende razzia's werd de stichting gewaarschuwd door personeel van het gemeentehuis, waarna de administratie van de stichting Versluijs waarschuwde. Hij stak dan gauw met zijn jongens met het overzetveer van Tromp de Rijn over en toonde aan de wacht bij de toegang van de stichting zijn speciale pasje met de toelichting dat de jongens in de tuin moesten gaan werken. De Duitsers hadden namelijk toegestaan dat de tuinlieden van de stichting de moestuinen mochten blijven gebruiken voor de verbouw van groente en fruit. De jongens raapten dan takjes en harkten bladeren, onder het zicht van de bezetter. Dat was slim; veiliger konden ze niet zijn.

Afb. 2: Een groep padvinders onder leiding van Versluijs kwam bij elkaar in de verbouwde stal van 'Arca Noë' (foto, collectie auteur).

De padvinderij

Enkele jaren vóór de Tweede Wereldoorlog was G. Nijman, afkomstig uit Rotterdam, bij de Martha-Stichting komen werken als hoofd van het Jongenshuis aan de Julianastraat. Gerrit herinnert zich Nijman als een leuke, vlotte kerel, 'die het je wel kon vertellen'. Nijman miste echter een natuurlijk overwicht over zijn pupillen; daarom is hij waarschijnlijk overgestapt naar de administratie van de stichting.

Nijman had in Rotterdam een padvinderijgroep opgericht; tijdens de bezetting werd de padvinderij echter verboden als zijnde 'te Engels'. Na de oorlog werd heel Nederland padvinder. Nijman kwam met het plan om ook binnen de Martha-Stichting een padvinderijgroep op te richten: 'Goed voor de jeugd'. Om stafleden voor de groep te werven, benaderde hij mensen onder het stichtingpersoneel. Ook Gerrit werd gevraagd. Er kwamen vier groepen padvinders, elk van 32 jongens, en twee groepen welpen, elk van 15 jongens. Nijman instrueerde de leiding bij hem thuis en op de zolder van de Koningin Wilhelminaschool. Er was padvinderij op dinsdag-, donderdag- en vrijdagavond. Gerrit Versluijs had zijn troepavonden op de zolder van de school, later in de verbouwde stal van 'Arca Noë'.

Afb. 3: Oefenen voor het kamperen, 1951 (foto, collectie J.A. Henry).

Ook W.M. Offringa werd actief in de padvinderij. Vanaf zijn komst in 1925 vervulde hij verschillende functies binnen de stichting en ook binnen de stichtingsgemeente. Zo was hij leider en daarna groepsleider van het Jongenshuis; maar hij was ongetrouwd. Ds. Meijer wilde liever een echtpaar aan het hoofd van het Jongenshuis en Offringa kreeg een leidinggevende functie binnen de stichting; zo begeleidde hij oud-pupillen gedurende een aantal jaren nadat zij de stichting hadden verlaten. Maar hij ging het directe contact met de jongens missen en dus stelde Nijman hem voor ook bij de padvin-

derij te komen. Dat werd een succes. Eerst het koppel Nijman/Versluijs en daarna Offringa/Versluijs.

Kamperen

Bij padvinderij hoort kamperen. De eerste kampweken vonden plaats in 1946 op landgoed 'Rheden'. Vier groepen met Nijman en Versluijs als leiding. De eerste week waren er twee groepen in de leeftijd van 10 tot 14 jaar. In de tweede week kwamen de oudere jongens van 14 tot 18 jaar aan bod, ook verdeeld in twee groepen. Ds. Meijer vond het te link dat Nijman en Versluijs dat samen deden en dus werd in 1947 de hulp ingeroepen van een groepje studenten van de Technische Hogeschool te Delft, die 'ik dien' als leus hadden. Zij wilden wel mee gaan kamperen, maar dan wilden ze ook de leiding van het kamp in handen hebben. Dat was echter niet de bedoeling, waarop Versluijs het twee jaar alleen heeft gedaan, in 1947 in Dieren en in 1948 op Texel.

Afb. 5: Op kamp (foto, collectie auteur).

In 1949 vormden Offringa en Versluijs voor het eerst samen een duo, respectievelijk als hopman en vaandrig. Ook de volgende jaren hadden ze samen de leiding. Hoe kwam men jaarlijks aan een geschikt terrein? Offringa kwam door zijn functie - controleren hoe het de uit de stichting afkomstige jongens in de grote maatschappij verging - door het hele land. Dan zei hij tegen Versluijs: '*Sluijs, ik kijk gelijk naar een terrein voor de kampweken*'. Een enkele keer ging Gerrit wel eens mee.
De kampweken vonden daardoor elk jaar op een ander terrein in Nederland plaats: in Friesland, Drenthe, Gelderland, Utrecht, Brabant en Limburg. Vrouw en kinderen van het gezin Versluijs gingen vanaf 1949 ook mee. Versluijs wilde zijn gezin niet meer twee weken alleen thuis laten; de familie kreeg een afgescheiden hoekje op het terrein, met een eigen tent. Dat jaar werd gekampeerd in Maarn.

Activiteiten

Wat deed men alzo in zo'n kampweek? Bij aankomst moesten de verschillende tenten worden opgezet, de tafels en banken in elkaar gezet en de slaapplaatsen in orde gemaakt. Om dit alles goed te laten verlopen, had Versluijs driemaal een weekend proefgedraaid op het terrein van de stichting. De meeste spullen lagen opgeslagen in 'zijn' timmermanswerkplaats; de potten, pannen etc. werden in een bovenruimte van het Centraal-Gebouw bewaard.
De jongens moesten in groepjes van acht tot tien zelf koken. 's Morgens werden de aardappelen geschild en groente klaargemaakt. Ook moest er hout gesprokkeld worden voor het vuur. Het verdere corvee bestond uit het netjes opruimen van de tenten en het schoonhouden van het terrein.
's Middags werd er iets cultureels gedaan: bezoek aan een klooster, kerk, historisch gebouw of er werd gewandeld in de natuur. Voor uitstapjes ging men ook wel 'over de grens'. Offringa vond dat de jongens met genoemde zaken in aanraking moesten worden gebracht; of ze er iets mee zouden doen, was van latere zorg. De jongens hadden er in elk geval kennis van genomen. Zo nu en dan was er ook een uurtje 'ter vrije beschikking' om zichzelf bezig te houden.
Vóór het slapen gaan mochten de jongens nog een poosje lezen, bij kaarslicht. Hiertoe nam Versluijs een grote hoeveelheid stripverhalen mee. Sommige jongens vielen voortijdig in

Afb. 4: Oefenen voor het kamperen, 1951 (foto, collectie J.A. Henry).

slaap, maar er is nooit brand geweest. Op zich is dat een wonder. Na het sein 'nu slapen' controleerde de leiding uiteraard of alle kaarsjes gedoofd waren. Later werden zaklantaarns aangeschaft; dat vond Versluijs toch veiliger. Aan het eind van de week moesten de lantaarns weer worden ingeleverd.

Samen met Offringa maakte Versluijs gedurende die weken lange dagen van zes uur 's morgens tot twaalf uur 's nachts. Hij kon goed met de jongens opschieten en had vermoedelijk een natuurlijk overwicht over hen; er waren nooit problemen. Er waren helpsters die erg opzagen tegen zo'n week met de grote jongens, maar die verbaasd waren dat alles zo plezierig verliep.
Op zondagochtend werd door Offringa een dienst gehouden in de kerktent; hij had bij de zending gewerkt, voordat hij bij de Martha-Stichting kwam.
Niet alle leden van de padvinderij gingen mee met deze kampen. Sommigen gingen in de zomervakantie naar huis of naar familie.
Mevrouw Versluijs denkt, evenals haar man, nog steeds met groot genoegen terug aan al die jaren kamperen. Het waren heerlijke weken, ook voor het gezin.
Het vervoer van alle goederen is vanaf het begin verzorgd door aardappelhandelaar A.J. Goedhart uit de Raadhuisstraat. Later heeft W. Kruijswijk dit gedaan; hij had de zaak van Goedhart overgenomen.

Afb. 6: De padvinders op kamp; links hopman Offringa (foto, collectie auteur).

Afb. 7: Dhr Offringa hield in de kerktent zijn zondagspreek (foto, collectie auteur).

Afb. 8: Excursie van de padvinders naar een klooster tijdens de kampweek; rechts staat vaandrig Gerrit Versluijs (foto, collectie auteur).

Zoveel mogelijk groente werd uit de eigen moestuin meegenomen.
De jongens en hun bagage werden op de bewuste zaterdag per MODA-bus naar de plaats van bestemming gebracht. Het gezin Versluijs werd dan eerst opgehaald in de Grijpensteinstraat. Na een week vond wisseling van de groepen plaats; hiervoor werd een plaatselijke bus gehuurd. Offringa reed mee om de kinderen te begeleiden. De achterblijvers maakten het kamp gereed voor de volgende groepen. Aan het eind van de kampeerperiode kwam een MODA-bus om iedereen terug te brengen naar Alphen. Later heeft Maarse & Kroon voor het vervoer gezorgd.
De zondag na thuiskomst kwam Offringa 's middags bij de familie Versluijs napraten. Voor de meisjespadvinderij waren aparte kampweken. Versluijs ging dan met een aantal jongens vooruit om de tenten op te zetten.

Offringa overleed in februari 1967 na een lange ziekteperiode. Zijn laatste kampeerweken waren in Winterswijk, Valkenswaard en Diever. Voor Versluijs werd het te zwaar om alleen de leiding over de kampen te hebben. Was er een opvolger voor Offringa? Dat viel niet mee, als je zoveel jaren samen de kampen hebt voorbereid en geleid. Zo kwam in 1969 een einde aan deze vakantieweken.

Gerrit Versluijs heeft, na zijn jaren als pupil, veertig jaar bij de Martha-Stichting gewerkt, de meeste jaren als hoofd van de timmerwerkplaats. In 1980 is hij met stille trom vertrokken, zoals hij dat zelf het liefste wilde. ❑

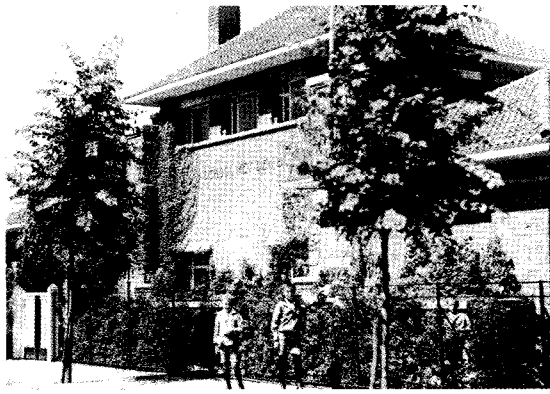
Mijn jaren in de Martha-Stichting, 1938-1988

Mevr. M.J. van Lith

Aanleiding

We waren thuis met drie meisjes en een jongen. We woonden in Pijnacker. Moeder overleed in oktober 1937 na een langdurig ziekbed. We waren toen 9, 6 en 4 jaar (tweeling) oud. Er was in ons gezin al iemand voor dag en nacht om de huishouding te doen. Toen vader in april 1938 overleed, bleef zij aanvankelijk voor ons zorgen. Maar er was geen inkomen meer en dus werd naar een andere oplossing gezocht. Pa had het er op zijn sterfbed moeilijk mee hoe het nu verder met zijn kinderen moest. Een broer van vader werd voogd over ons en hij nam contact op met onze predikant, ds. Dingstee. In eerste instantie werd geprobeerd of wij in het Koninklijk Weeshuis te Buren geplaatst konden worden; onze ouders kwamen namelijk uit de Betuwe. Volgens de reglementen kon dat in ons geval echter niet omdat wij niet in de Betuwe geboren waren. Ds. Dingstee wist van het bestaan van de Martha-Stichting in Alphen aan den Rijn. In overleg met onze voogd, de diaconie en 'Maatschappelijk Hulpbetoon' werd deze bron aangeboord en met succes. Een van de argumenten was dat wij dan als kinderen bij elkaar konden blijven. In onze familie zat men er, gezien de crisistijd, niet op te wachten er nog meer eters bij te krijgen.
Op 22 juni 1938 kwamen wij naar Alphen aan den Rijn.
Ik was de oudste, geboren in 1928. In Alphen maakte ik mijn lagere school af. Enkele meisjes, waaronder ik, gingen daarna naar de MULO-school in het dorp. Dat was toen nog eerder uitzondering dan regel, maar we hadden een andere achtergrond dan de meeste pupillen. Het volgen van voortgezet onderwijs werd niet door de stichting betaald. De diaconie in Pijnacker betaalde mijn schoolgeld, en later ook dat voor mijn zusjes en broertje onder het motto: *'Als ze kunnen leren, moeten ze het doen.'*

Toen in oktober 1942 park 'Rijnstroom' door de bezetter werd gevorderd, werden de pupillen van de stichting in leeftijdsgroepen her en der door het land verspreid. Zo werden ook de kinderen uit één gezin uit elkaar gerukt. Mijn broertje ging naar Putten en mijn zusjes werden in Barneveld ondergebracht. Zelf bleef ik met een groepje in Alphen opdat we het MULO-onderwijs konden blijven volgen. Anderen die in Alphen bleven, waren de werkjongens die onder supervisie van de heer Offringa werden opgeleid, binnen de werkplaatsen van de stichting of bij een Alphens patroon. Ook een aantal oudere werkmeisjes onder leiding van juffrouw Metje Ridderikhof bleef achter om onze verblijven schoon te houden. Verder was er nog een groepje kinderen dat bij meester Lablanche bijzonder onderwijs (BLO) volgde.
Het gebouw van de MULO in Alphen was tijdens de bezetting gevorderd en mijn klas heeft in de synagoge, in hotel 'De Vergulde Wagen' en in de Maranathakerk les gehad. Ik zat op de

Afb. 1: De christelijke MULO-school aan het Sint Jorisplein (foto 29-2-26 Hist. Ver.).

MULO in de klas met twee andere meisjes van de stichting, waaronder Nel Andriessen, een adoptiemeisje. Haar moeder en de moeder van Freddie Vermeulen, die weduwe was en niet zelf voor haar dochter kon zorgen, stonden erop dat hun dochters mochten doorleren; dat werd toegestaan. Het beleid binnen de stichting begon zich in die richting te ontwikkelen. Maar ik weet ook van meisjes met een uitstekend verstand die graag voortgezet onderwijs hadden willen volgen maar daar niet de kans toe kregen; zij hadden geen goed woord over voor de stichting en hebben daar later de directie ook op aangesproken. Tijdens de bezetting vond nog een nieuw meisje onderdak in de stichting, nadat ze haar beide ouders had verloren; ze kwam in onze klas omdat ze in haar voormalige woonplaats al MULO-onderwijs had gevolgd. Ik ben met haar vriendin geworden en gebleven, totdat ze overleed.
In die tijd gingen ook al twee jongens en een meisje uit één gezin naar de HBS. De vader van deze kinderen was weduwnaar en had zijn kinderen in

Afb. 2: De administratie-afdeling van de Martha-Stichting: v.l.n.r. de heer G. Nijman, Lia Versluis-Hoogervorst, Rie van Lith en Gré Griffioen-Koopman (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

Afb. 3: 15 mei 1959; Rie van Lith was 12½ jaar werkzaam in de Martha-Stichting (foto, collectie mevr. M.J. van Lith).

de Martha-Stichting ondergebracht. Hij was een hele andere vader dan de anderen. Deze man kwam vaak op bezoek bij zijn kinderen en ging dan met ze wandelen; onderweg vertelde hij over de natuur en wat voor bloemen ze tegenkwamen. Hij had er ook voor gezorgd dat zijn kinderen naar de HBS gingen. Een van de jongens was van mijn leeftijd en met hem heb ik later nog wel over de Martha-Stichting gesproken. Hij had er ook niet zulke leuke herinneringen aan en daar nog veel moeite mee, want je was toch een uitzondering in je leeftijdsgroep als je naar de middelbare school ging en daardoor als een buitenbeentje werd behandeld. Zelf had ik daar niet zoveel last van, omdat het bezettingstijd was en ik niet in een groep leefde. Maar na de oorlog heeft mijn zusje, die toen op de MULO zat, wel tegen de rivaliteit in haar groep moeten opboksen.

Bevrijding

Najaar 1945 kwamen alle kinderen weer naar park 'Rijnstroom' terug. De gebouwen waren echter door de bezetters uitgewoond. Zo hadden ze kachelpijpen door de ramen naar buiten laten gaan; het was een ware ravage. Alle panden moesten worden gerenoveerd. Het kostte in de eerste tijd veel improvisatie om het normale leven binnen de stichting weer tot stand te brengen.

In juni 1946 deed ik eindexamen en moest toen gaan werken, maar ik wist nog niet wat ik wilde gaan doen. Dit in tegenstelling tot mijn zusje die verpleegster wilde worden en dat ook geworden is. Ds. Meijer zei tegen mij: '*Je hoeft niet weg; voorlopig kun je hier in het kinderhuis beginnen*'. Ik viel in bij de baby's en bij de kleuters; ondertussen solliciteerde ik bij een kinderhuis in Rotterdam en daar kon ik komen. Ds. Meijer vond dat echter niets voor mij en hield me binnen de stichting.

Na de oorlog werden mensen geïnterneerd die tijdens de bezetting 'fout' waren geweest. Daarna mochten ze niet direct een volwaardige baan aannemen, maar ze werden gedwongen eerst enige tijd onder toezicht te werken. Zo was ook binnen de Martha-Stichting een aantal mensen te werk gesteld. Op de administratie zat een meisje dat verplicht een jaar binnen de stichting moest blijven. Voordat ze wegging, zei ze: '*Ik weet wel iemand anders hoor die mij kan opvolgen; Rie van Lith zou dat best wel kunnen*'.

Mijn eerste echte baan

Ik werd bij ds. Meijer geroepen, die mij de baan aanbood. Eerst zei ik 'nee'. Ik durfde niet zo goed voor de administrateur, de heer G. Nijman, te gaan werken. '*Je probeert het maar*', zei ds. Meijer. Zo ging dat toen. Ik probeerde het; het lukte en ik heb aan de heer Nijman een hele fijne baas gehad. Elf jaar heb ik met hem samengewerkt en ik was erg verdrietig toen hij in 1957 na 24 dienstjaren wegging. Hij bleek iemand te zijn met wie ik heel goed kon opschieten. Ik ben als manusje-van-alles begonnen en was uiteindelijk de rechterhand van de administrateur. Later heb ik de functie van hoofd van de huishouding gekregen, na de pensionering van mej. Greet Ketellapper in 1970. Dat heb ik een aantal jaren gedaan, maar uiteindelijk ben ik toch weer teruggegaan naar de administratie. Dat hing samen met een reorganisatie binnen de stichting.

Ik moest tot mijn zestigste blijven werken om mijn pensioen zeker te stellen en koos weer voor de administratie. Ik heb nog mijn veertigjarig jubileum gevierd en dat was heel leuk. Men had er veel werk van gemaakt en daar heb ik nog goede herinneringen aan. Maar ik vond het toch fijn dat ik er in 1988 mee kon ophouden. De uitvoering van de kinderbescherming was intussen helemaal veranderd.

Ik heb ook een ridderorde gekregen, maar helaas is er ooit bij mij ingebroken, waarbij die onderscheiding, samen met sieraden, is meegenomen.

Zo kwam er na vijftig jaar een eind aan mijn verbondenheid met de Martha-Stichting, eerst acht jaar als pupil en daarna 42 jaar als medewerkster. ❑

Afb. 4: 22 juni 1960; het laatste verjaardagscadeau dat mevrouw Meijer namens de medewerkers uit handen van Rie van Lith zou ontvangen (foto, collectie Hist. Ver.).

Afb. 5: Bij haar afscheid in 1988 kreeg Rie van Lith door burgemeester M. Paats een koninklijke onderscheiding opgespeld (foto, collectie Hist. Ver.).

Mijn jaren in de Martha-Stichting, 1948-1957

Kokkie de Ronde

Door toedoen van Jan Dierdorp kwam de redactie in contact met Kokkie de Ronde, die nu in Kimberley, Zuid-Afrika, woont als Kokkie Duminy-de Ronde. Het gezin De Ronde woonde en werkte een tiental jaren, van 1948 tot 1957, binnen de Martha-Stichting. Hier is haar verhaal. We kregen ook de familie-plakboeken met talrijke manuscripten en foto's voor het archief van de Historische Vereniging. Hartelijk dank daarvoor.

Afb. 1: Vader de Ronde leidt het koor van de stichting ter voorbereiding van Kerstmis 1949 (foto, collectie Kokkie de Ronde).

Mijn vader, Gerrit Adrianus (Adri) de Ronde, werd op 17 juni 1912 te Schiedam geboren. Mijn moeder, Teuntje van der Bijl, zag op 18 april 1912 te Rotterdam het levenslicht. Na de muziekschool, waar hij zijn diploma 'pianoleraar' haalde, gaf vader pianolessen en leidde kinderkoren in Rotterdam en Schiedam. Voordat vader en moeder trouwden - ik denk in 1940 - hebben zij de kinderen van de koren met hun ouders meegenomen op een picknick. Ik heb daar nog leuke foto's van.

Mijn broer Kees en ik zijn beiden tijdens de Tweede Wereldoorlog in Driebergen geboren. Mijn vader moest weleens onderduiken. Samen met een vriend had hij een kamertje onder de vloer van onze woonkamer gemaakt, maar ze moesten wel eerst de piano wegschuiven, voordat ze erin konden. Dan trapten ze om beurten op een fiets die op blokken stond, om wat licht te hebben. Zo zaten ze daar te lezen tijdens huiszoekingen.
Na de bevrijding werkte vader op het distributiekantoor in Driebergen-Rijsenburg. Daarnaast gaf hij ter plaatse muziek- en zangonderwijs, gaf pianolessen, was organist en leidde enkele zangkoren, maar daar werd je niet rijk van.

Op 1 juni 1948 traden vader en moeder in dienst bij de Martha-Stichting. Vader werkte overdag op de administratie onder G. Nijman; Rie van Lith was zijn collega. Moeder was eerst werkzaam in het kinderhuis en later in het meisjeshuis; in dit laatste huis werkte ze samen met Bep Lok en mej. Schilstra. We woonden op het terrein van de stichting, laatstelijk boven de administratie. In de tijd van het kinderhuis herinner ik me dat we veel met een groepje kinderen onder leidster Ria van der Berg speelden. Mijn broer en ik aten altijd in het huis waar mijn moeder leidster was; we zagen haar dan wel, maar moesten haar met de pupillen delen.

Vader ging dagelijks na zijn werk naar het meisjeshuis om daar 'vader' voor de meisjes te zijn. Vader en moeder kwamen dan pas tussen negen uur en half tien thuis als alle meisjes in bed lagen. De meisjes sliepen in een grote zaal met wasbakken en wc's; één keer in de week gingen ze onder de douche in het Centraal-Gebouw.
Zelfs in de weekends was het druk: oefenen voor de Vierdaagse, sokken breien enz. Met Sinterklaas dichtte mijn moeder voor elk kind een toepasselijk versje en er was groot feest wanneer Sinterklaas en Zwarte Piet bij de pupillen langskwamen. Mijn broer en ik waren erg blij als onze ouders eens een paar dagen vrijaf hadden, want dan waren ze er voor ons en hoefden we ze niet met de pupillen te delen. Mijn moeder en ik hielden er dan van om naar Leiden te gaan. We kochten daar op de markt bananen of pannenkoeken met suiker en kaneel of genoten van een kopje koffie met gebak bij de HEMA.

Het muziekonderwijs bleef de belangstelling van vader houden. Hij

Afb. 2: Kokkie de Ronde met haar ouders en broer Kees (foto, collectie Kokkie de Ronde).

Afb. 3: Vader en moeder de Ronde organiseerden de deelname van kinderen van de Martha-Stichting aan de vierdaagse van Nijmegen (1954) en liepen ook zelf mee (foto, collectie Kokkie de Ronde).

dirigeerde het meisjeskoor van de stichting maar gaf ook leiding aan het kinderzangkoor van de Nederlandse Protestantenbond, afdeling Alphen aan den Rijn. Verder werd hij een van de organisten in de kerkzaal, gaf blokfluitles aan een aantal pupillen en organiseerde operette-uitvoeringen. Vader en moeder waren zeer veelzijdig; zij organiseerden ook de deelname van pupillen van de stichting aan de jaarlijkse Vierdaagse en liepen zelf dapper mee.

Tijdens ons verblijf in Alphen gingen we twee keer met een aantal meisjes ongeveer een week logeren en zingen in Driebergen. Elk meisje verbleef dan bij een of ander plaatselijk koorlid. Ik kan me dat nog goed herinneren; overdag gingen we overal naartoe, vooral de bossen in. We hebben daar ook in een paardentram gereden. We hadden altijd veel plezier met de paardenvijgen die mijn moeder in een mandje wilde opvangen.

Mijn broer Kees en ik waren niet binnen de Martha-Stichting op school maar daarbuiten. Ik denk dat het de 'Da Costa' lagere school en de MULO waren. In onze vrije tijd speelden we wel met pupillen van de stichting. In april 1957 zijn we als gezin geëmigreerd naar Zuid-Afrika. Vader werd daar fulltime muziekleraar op een school in Umtata, de hoofdstad van de Transkei. Hij werd ook organist van de Nederduitse Gereformeerde kerk aldaar.
Kees en ik moesten naar de plaatselijke school en dat was wel een tijd van aanpassen, vooral om de Afrikaanse taal onder de knie te krijgen en ik kende nog geen woord Engels.
Van Umtata verhuisden we naar Vrijburg, toen in de Noordkaap, waar moeder hoofd van de huishouding op een kostschool werd en waar ze weer met kinderen kon werken. Vader werd er muziekleraar en organist.

Kees heeft op Saasveld gestudeerd voor bosbouwer en in latere jaren zijn diploma behaald in het voorkómen van bosbranden. Hij is nu druk bezig met rechtzaken waar hij als getuige-deskundige moet aantonen hoe bepaalde branden zijn ontstaan. Hij is met een Hollands meisje, Nettie van Dijk uit Harderwijk, getrouwd en woont in Sedgefield op de Tuinroute. Zelf ben ik met een Afrikaner getrouwd en heb drie kinderen en vijf kleinkinderen. Ik heb mijn bibliotheek-diploma gehaald en werkte aanvankelijk in de openbare bibliotheek alhier. Nu ben ik hoofd van de Africana Bibliotheek en verantwoordelijk voor het bewaren van de geschiedenis van Kimberley en de diamantvelden.

Er is een plaats Oudtshoorn in Zuid-Afrika en ik weet dat de familie Fijn uit Alphen er op bezoek is geweest, ik denk in 1975. Zelf hebben we niets met het Zuid-Afrikaanse Oudtshoorn maar ik herinner me nog wel uit onze tijd in de Martha-Stichting dat ik met vader mee mocht naar de kerk in jullie Oudshoorn waar hij regelmatig kooruitvoeringen leidde, vooral met Kerst en Pasen. Ik heb er nog foto's van waar ik ook op sta. Vader hield ervan om verschillende koren te combineren en samen te laten optreden; als het enigszins kon, liet hij blaasinstrumenten voor de begeleiding zorgen.
Tot zover de herinneringen aan mijn jeugd in Alphen aan den Rijn. ❑

Afb. 4: Huldiging van de jongensgroep van de Martha-Stichting na het volbrengen van de Vierdaagse van Nijmegen (foto, collectie Kokkie de Ronde).

Mijn herinneringen aan de Martha-Stichting, 1959-1963

J.A. Overduin-Tuinman

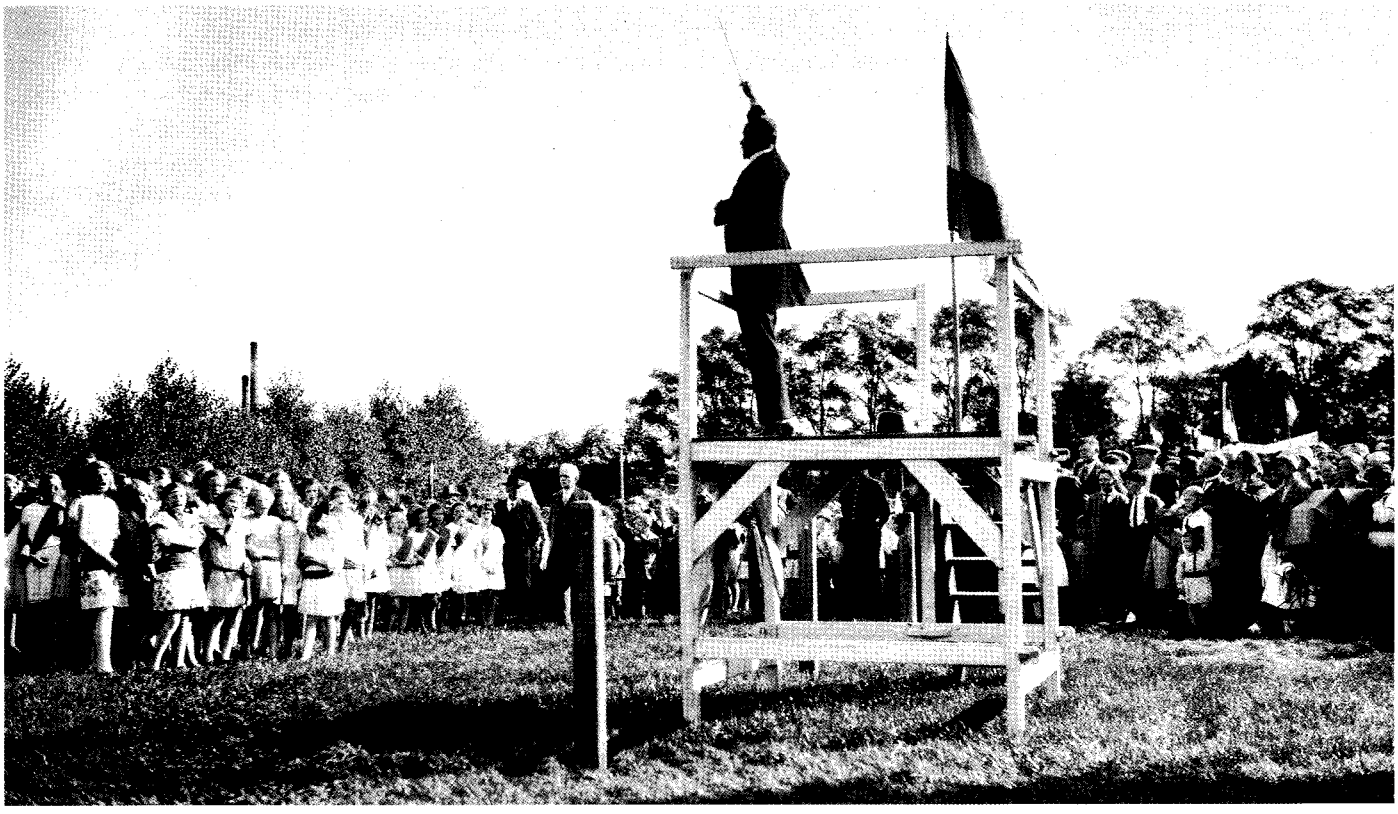
Inleiding

Mijn naam is Janny Arieda Overduin-Tuinman en ik woon met mijn echtgenoot Jan Overduin in Emmen. Ik werd geboren in 1934 in de Burgemeester Visserstraat, nu Vorselenburgstraat, te Alphen aan den Rijn. Ik zat vanaf 1940 op de School met den Bijbel aan het St. Jorisplein bij mijnheer Stouthamer. Daarna ging ik naar de MULO, waar ik in 1951 eindexamen deed.
Mijn vader was Willem Justinus Tuinman. Hij werd op 7 december 1897 te Rotterdam geboren, kwam in augustus 1914 met zijn ouders en twee oudere zusjes naar Alphen en was dus geen echte Alphenaar. Hij werkte bij de firma N. Samsom.
Mijn moeder was Willemina van der Mik (1898-1972), dochter van Arie van der Mik en Teuntje Blok. Zij werd in Aarlanderveen geboren. Mijn moeder heeft me veel over Alphen en Alphenaren verteld. Veel personen die in 'De Viersprong' beschreven worden, ken ik uit haar verhalen.

Mijn grootvader van vaderszijde, Jan Tuinman (1865-1928), was vanaf zijn komst naar Alphen in 1914 schilder in de Martha-Stichting; hij gaf ook tekenles. Het gezin ging in 1916 wonen op de boerderij 'Arca Noë' aan de Raadhuisstraat. Opa had deze baan gekregen door toedoen van zijn broer, Johannes Tuinman (1875); deze werkte in Aarlanderveen en was in 1914 tot hoofd van de Koningin Wilhelminaschool van de stichting benoemd. Hij woonde vanaf dat jaar met zijn gezin in het onderwijzershuis, Raadhuisstraat nr. 52, waar ik vanaf 1957 mijnheer J.J. van Petegem (1914) heb gekend. Johannes Tuinman woonde na zijn pensionering nog geruime tijd in de Zaalbergstraat.
De oudste zuster van mijn vader,

Afb. 1: Johannes Tuinman (1875), hoofd van de Koningin Wilhelminaschool in de Martha-Stichting.

Afb. 2: Johannes Tuinman was ook dirigent van het koor van de Martha-Stichting.

Maria Jannetta Tuinman (1895), trouwde in 1920 met Johannes Gerardus (Jan) Voorwerk (1887), die stoffeerder binnen de Martha-Stichting was. Zij woonden in de Hortensiastraat nr. 50.

Vier jaar
Zelf heb ik, na een kantoorbaan bij de firma Samsom en bij Herngreen's Fijnhouthandel aan de Steekterweg, van januari 1959 tot maart 1963 gewerkt als administratief medewerkster in de Nijverheidsschool voor meisjes van de Martha-Stichting. De directrice van de school was toen mejuffrouw R. Mulder, die in de Javastraat nr. 6 woonde. Ik herinner me nog vele namen uit die tijd: de dames P. Somerwil en H. Donker van het Oosterpark, die met elkaar wedijverden in strengheid, mejufrouw Greet Ketellapper, die het magazijn beheerde met mej. G. Blees, de heer W.M. Offringa, een zeer druk baasje, de heer G. (Pa) van den Berg, magazijnbeheerder brood en levensmiddelen en de heer P. Meijboom, administrateur, met Rie van Lith als zijn rechterhand. Over Pa van den Berg ging het volgende vers:
'Pa van den Berg, de kuchenpik,
sneed de kuchen veel te dik.'
Zo kon hij boter en beleg uitsparen.

Mejuffrouw Anna Snel was hoofd van de huishouding in het Centraal-Gebouw. Als zij voor de medewerkers de eettafels dekte, deed zij dat zeer punctueel met aan haar arm een bestekmandje. Dat bestek werd regelmatig en zeer grondig gepoetst en ik meen me te herinneren dat dit gebeurde met krijt en spiritus. Soms mocht een werkmeisje helpen met tafeldekken, maar oh wee als er een lepeltje scheef lag; dan zwaaide er wat voor het kind. Anna was best lief maar ja, discipline moest er zijn; er moest nu eenmaal binnen de stichting 'opgevoed' worden.
Last but zeker not least waren daar in mijn eerste jaren ds. en mevrouw Meijer. Tja, ik had altijd de indruk dat iedereen voor hen veel respect had. Als men het over 'dominee en mevrouw' had, hoorde je de onderdanigheid er vanaf druipen. Een beetje eng vond ik dat. Gelukkig kwam ik van buiten de deur en had ik er niet veel mee te maken.

Vooral Anna Snel vond het leuk dat er weer een mejuffrouw Tuinman (dat was ik) in het Centraal-Gebouw rondliep. Voornamen werden zo'n veertig jaar geleden niet of slechts bij uitzondering gebruikt. Stel je voor, veel te oneerbiedig!
In 1963 ben ik getrouwd; aan mijn baan in de Martha-Stichting kwam een eind en ik vertrok met mijn man naar Den Haag. Sinds 1982 wonen we in Emmen. Mijn verblijf in de stichting was maar van korte duur, maar ik heb er vele herinneringen aan overgehouden. ❑

Lezingen in maart, april en mei 2006

13 maart: mevr. drs. Brigitte A.M. Rakers-Feer, Alphen aan den Rijn, **Rembrandt van Rijn: de geschiedenis van zijn leven en zijn werk.**
Deze lezing met veel dia's past goed binnen het Rembrandt-herdenkingsjaar. Dit jaar is het immers vierhonderd jaar geleden dat in Leiden de beroemde schilder Rembrandt werd geboren. Veel tentoonstellingen worden aan hem gewijd. Aan de hand van dia's zullen de mooiste voorbeelden van zijn schilderijen, tekeningen en etsen de revue passeren. De relatie tussen de tijd waarin Rembrandt leefde en zijn werk zal worden belicht. Ook het belang van de opdrachtgevers in de 17e eeuw komt hierbij aan de orde. Dat Rembrandt een geheel eigen stijl ontwikkelde die bewondering en vragen oproept, maakt dat zijn werk nog steeds veel belangstellenden trekt. Het behoeft geen betoog dat dit een interessante lezing zal worden.

24 april: Algemene Ledenvergadering; na de pauze een lezing door de heer P. de Pater, Alphen aan den Rijn, **Winter in Nieuwkoop en lente in De Meije.**
De heer De Pater is een verwoed amateur-fotograaf en heeft tientallen series dia's, niet alleen over onderwerpen in Nederland. Hij heeft over de hele wereld gezworven en daar onderwerpen op de gevoelige plaat vastgelegd. Vanavond blijft hij dichter bij huis en heeft hij de keus laten vallen op onze eigen regio. Hij zal ons met behulp van twee diaprojectoren via zogenaamde overvloeiers laten genieten van de winterse schoonheid rond Nieuwkoop en van het voorjaar met al zijn pracht in De Meije.

15 mei: de heer dr. A.J.J. van 't Riet, Aarlanderveen, **De turfwinning rond 1800 in Oudshoorn en Aarlanderveen.**
De heer Van 't Riet, archivaris van het Streekarchief Rijnlands Midden, is in 2005 te Leiden op dit onderwerp gepromoveerd. Binnen het Hoogheemraadschap van Rijnland is eeuwenlang turf gewonnen. Ondanks het feit dat de overheid probeerde om de schade voor het land zoveel mogelijk te beperken, leidde de turfwinning in de loop van de 17e eeuw tot grote waterstaatkundige problemen. In 1680 voerde Rijnland daarom een nieuw reglement in, waardoor de versnipperde turfwinning projectmatig werd opgezet. Mede als gevolg van die reglementering kwam er een nauwkeurige registratie van de veenlieden, die de turf baggerden, en van de omvang van de productie. De heer Van 't Riet zal ons voor onze regio een gedetailleerd beeld geven van de dagelijkse werkzaamheden van de veenlieden, turfarbeiders en turfschippers in de periode tussen 1680 en 1800.

De lezingen beginnen om 20.00 uur (op 24 april om 21.00 uur) en worden gehouden in het Dans- en Partycentrum Harry Cools, Wilhelminalaan 17 te Alphen aan den Rijn. De toegang is gratis. Ter plekke is ruime parkeergelegenheid. ❑